

ЈУБИЛЕЈИ

ЈОСИП БРОЗ ТИТО

О ЦРНОЈ ГОРИ И У ЦРНОЈ ГОРИ

ПИСМО ЧЛАНУ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА КПЈ ЗА СРБИЈУ

22. новембра 1937.

Писано у Бгд.

Драги пријатељу!

Једанпут сам Ти већ одговорио на Твоје писмо у коме тражиш неке савјете. Још једаред понављам да је било Твоје гледиште правилно што се тиче споразума у Ц. Г. Није сада вријеме дискутирати о томе да ли постоји у Ц. Г. нац. питање или не. Ми треба да, сада окупимо све демократске елементе у један блок у борби за основне тачке споразума, а то је слобода, демократија и конституанта. Кад то извојштимо, тада ће се моћи говорити о нац. питању и осталим питањима у конституанти. Објаснити људима да свако натезање око горњих питања иде само на руке реакцији у садашње вријеме. Васо и онај адвокат из Ц. Г. немају никаквих права да говоре о Ц. Г. питању.

Јави ми шта Ти знаш о оставки Луке, Белица и оног трећег. Тражио сам већ о томе информације, али бих желио и од Тебе. Како се сада они држе и како су то примили радници?

За вријеме посјета Делбоса у Југославију настојте да припремите чим бољи дочек. Ви сте до сада у томе погледу тамо предњачили, па учините то и сада. Ту би требали да заједно са УО иступите. Такве манифестације потребно је приредити и по осталим градовима Србије. То има велики значај нарочито у овој тешкој међународној ситуацији. Ангажирајте цјелокупну напредну штампу да пише већ сада о томе.

Надам се да ће Те у скором времену неко посјетити и помоћи мало уредити господарство, јер како мени изгледа оно код Тебе заиста стоји рђаво.

Јеси ли послао моје писмо на циглану! Поручи тамо Бори да не прави глупости и да нема право говорити или подузимати нешто у име моје фирме. Питање циглане уредићемо и без њега

јер он нам ту може само покварити посао са својим уплитањем. Везе са цигланом одузети онима који нису за то компетентни или се не налазе у фамилији. То све треба ићи преко мојих филијала и бити контролисано.

За који дан ћеш добити 15 комада фр. за туризам. Настој да набављаш тамо потребне реквизите. Можеш дати за сваки комад до 600 д. Напрегни све силе да чим прије и више пошаљеш, јер је ствар хитна.

Поздрав

Ото¹

Архив Централног комитета СКЈ, фонд Коминтерне, 1937/107. Превод са руског језика.

¹ Ото један од псеудонима Јосипа Броза.

**ИЗВЈЕШТАЈ КОМИНТЕРНИ ОД 26. СЕПТЕМБРА
1939. ГОДИНЕ**

Повјерљиво

**СИТУАЦИЈА У ЈУГОСЛАВИЈИ, КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА
ЈУГОСЛАВИЈЕ И ЊЕНИ ПРЕДСТОЈЕЋИ ЗАДАЦИ**

Валтеров извјештај
26. IX 1939.

I. СИТУАЦИЈА У ЗЕМЉИ

Профашистичко-реакционарна унутрашња политика угњетавања и економског поробљавања радних маса несрпских националности коју је спроводила бивша југословенска Стојадиновићева влада и њена спољна политика приступања Југославије осовини Рим — Берлин, одговарале су интересима крупне српске буржоазије, словеначке буржоазије и босанских бегова. Али та реакционарна политика Стојадиновићеве владе наилазила је на све значајнији отпор радничке класе, која је повела широку штрајкашку борбу за свакодневне економске интересе радних људи града и села (низ великих демонстрација у вези с питањима спољне политике и демократије, крвави сукоби сељака с полицијом у Далмацији, Хрватској и другдје), затим хрватске буржоазије, која је руководила покретом хрватског народа за аутономију, као и свих других угњетених националних мањина у Југославији. Блок свих опозиционих странака на децембарским скупштинским изборима 1938. године, који су спроведени на основу старог архиреакционарног изборног закона, добио је мали број мандата, али већину гласова. Све је то српској буржоазији показало да она не може и даље одржавати свој монопол власти и своју владавину средствима терора и ослањајући се на спољне снаге и било је узрок пада Стојадиновићеве владе.

Стојадиновићеву владу смијенила је Цветковићева влада, која је испрва наставила стару политику, али је у исто вријеме почела преговоре с Хрватима о мирном рјешењу хрватског питања с минималним уступцима српског капитала.

Владајуће класе Србије и Хрватске, као и цијеле Југославије, бојећи се да се држава не распадне у новом империјалистичком

рату и да тиме оне не изгубе своју класну доминацију, постигле су споразум о питању аутономије Хрватске. Да би тако ојачала своју владавину и политичку власт, крупна буржоазија Југославије је, пошто је ријешила противурјечности у својој средини, морала да учини неке уступке националном покрету Хрвата и покрету за демократију и равноправност нација који се ширио по цијелој земљи: Хрватској је била дата покрајинска аутономија; створена је нова влада Цветковића — Мачека с демократским саставом, која је почела да укида многе реакционарне законе ранијег диктаторског профашистичког режима.

Међутим, компромисно рјешење хрватског питања и извјесна формална демократизација режима нису ни издалека довели до националног јединства Југославије нити до задовољења стварних интереса радних маса народа Југославије. Удовољавање захтјева хрватског народа за аутономију Хрватске не рјешава сељачко питање у тој земљи (мали посједи, велики порези), а хрватски сељаци су очекивали рјешење тог питања. Влада Цветковића — Мачека чак није ни покушала да ријеша питање националне равноправности других националности у Југославији, иако се појачао покрет за аутономију Словеније и Црне Горе, за равноправност становништва Македоније, Босне, Војводине итд. Народу нису враћени демократска права и слободе. Радничка класа, сељаштво и друге радне масе налазе се у ванредно тешкој економској ситуацији, што изазива велико незадовољство у најширим масама сељаштва и ново јачање штрајкашког покрета радника.

Влада Цветковића — Мачека је израз компромисног споразума између српске, хрватске и словеначке буржоазије о заједничкој експлоатацији земље. Она се ослања на двије најмасовније странке у земљи — Цветковића и Мачека, као и на српску земљорадничку странку. Као десна опозиција према влади остале су фашистичке групе Стојадиновића, Љотића, Хоћере и франковаца у Хрватској. Све ове групе воде борбу против демократизације земље и против братства народа Југославије. Лијеву опозицију чине демократске странке: Аце Станојевића, Давидовића, словеначка опозиција и социјалдемократи. Ове странке су имале резервисан став према споразуму о хрватском питању зато што је он закључен без њиховог учешћа. Комунистичка партија поздравља споразум као корак напријед к постизању националне равноправности у земљи, али не види да је садашња влада спремна да измијени реакционарни курс према радничкој класи и да обнови демократска права и слободе народа.

Садашња влада ће тек под демократским притиском народних маса бити принуђена да тим масама учини извјесне уступке. Међутим, може се очекивати да ће она у односу на радничку класу покушати да настави реакционарну Стојадиновићеву политику, о чему свједоче репресалије против класних синдиката и по-

дршка разбијачким синдикатима владиних странака (ЈУГОРАС, ХРС), необухватање комуниста сада датом амнестијом и друго.

Спољна политика владе Цветковића — Мачека, за разлику од Стојадиновићеве политике, није политика потчињавања захтјевима Њемачке и Италије. Она је прокламовала политику неутралности. У односу на СССР садашња влада није предузела ништа за успостављање веза с њим. Она ће бити принуђена да успостави односе са СССР само под снажним притиском најширих народних маса, које одавно захтијевају најтјешње зближавање са СССР.

Реална је опасност да империјалисти увуку Југославију у нови империјалистички рат. У самој Југославији постоје отворене агентуре обију зараћених империјалистичких страна. Њемачки агенти су групе Стојадиновића, Љотића, Хођере, франковци, ъемачки културбунд. А буржоазија, збијена око садашње владе, не представља гаранцију неутралности Југославије. У влади има пријатеља и Италије, и Енглеске и Француске. Под владином паролом о миру и неутралности, која је популарна у народу, буржоазија користи садашњу ситуацију да би на ратној трговини са зараћеним странкама стекла велику добит. Полазећи од својих егоистичких класних интереса, она увијек може да увуче земљу у рат, било на једној или на другој страни. Рат непосредно пријети народима Југославије, без обзира на званично прокламовану неутралност.

Радничка класа у Југославији се налази у тешкој ситуацији усљед жестоке офанзиве капитала, коју државна власт подражава још од тренутка успостављања краљевске диктатуре (1929) па све до данас. Али она води активну борбу за своје свакодневне интересе. Штрајкашки раднички покрет достигао је висок ниво. У многобројним штрајковима, у борби за повећање плата и за колективне уговоре није било штрајкбрехера у крупним предузећима, рачунајући и државна предузећа. Штрајкове су често подржавали сељаци. Међутим, слабост је у томе што ови штрајкови нису искоришћени у борби за политичка и друга права радника.

Класни синдикати, у којима преовлађује утицај комуниста, стоје на челу борбе огромне већине радника, без обзира на репресалије власти, које су из радничких комора искључиле УРС и предале ове коморе у руке ЈУГОРАС-а. Недавни поновни избори радничких одбора у предузећима завршили су се побједом класних синдиката (УРС) и поразом владиних синдиката (ЈУГОРАС). Претходни резултати су слиједећи: УРС је добио 58 гласова, ЈУГОРАС 16, национални синдикати 26.

Радници учествују и у борби омладинског фронта за одбрану земље, у кампањама демократских странака и РП против фашизма, за мир, демократију и националну равноправност. Радници су у изборима масовно подржавали Удружену опозицију. Али радник још није иступио као самостални одлучујући политички

фактор, КПЈ дјелује активно у класним синдикатима, у омладинском фронту за одбрану земље и учествује у свим политичким акцијама демократских странака, чиме увлачи раднике у политичку борбу.

Социјалдемократски вођи сада настоје да обнове социјалдемократску партију с циљем да изазову расцјеп у табору класно свјесних радника, чија се огромна већина налази под политичким утицајем КП. Често демократски вођи (око листа „Слободна ријеч“) заузимају троцкистичке ставове. Други (Ж. Топаловић) стоје на империјалистичким позицијама Друге интернационале. Само један дио њих сарађује засад с комунистима у УРС, али не иде на јединствен фронт с нама у политичкој борби радника.

Троцкисти, који немају самосталне организације, воде подривачку дјелатност међу појединим комунистима и социјалдемократима и користе легалну буржоаску и социјалдемократску штампу за своју антикоминтерновску и антисовјетску агитацију.

Положај радног сељаштва Југославије се све више погоршава: посједи се све више смањују (67 одсто газдинстава има до 5 хектара земље) и расте задуженост; с порастом производње техничких култура, расту експлоатација и пљачка њихових произвођача од стране трговачког и индустријског капитала (ниске цијене за дуван, шећерну репу и друго). Ове године природне стихије су уништиле љетину десетина хиљада сељачких газдинстава, која нису добила никакву помоћ од државе. Сељаци у Југославији боре се за смањење пореза и задужености, за земљу, за повољније цијене.

Радни сељаци често иступају заједно с радницима и све више има услова за стварање снажног савеза радничке класе и сељаштва за одбрану њихових заједничких интереса: за вријеме великог броја радничких штрајкова у Хрватској и Србији сељаци из оближњих рејона доносили су намирнице радницима који су штрајковали; сељаци су заједно с радницима учествовали у низу демократских демонстрација за мир, а против фашизма. У многим покрајинама је утицај КПЈ у селима знатан. Међу цјелокупним сељаштвом у Југославији СССР је ванредно популаран због успјеха у стварању бољег живота за колхознике и због своје досљедне мирољубиве политике.

Широке народне масе града и села у свакој прилици су изражавале и изражавају своју мржњу према фашизму, оданост демократији и жељу за успостављањем односа са Совјетским Савезом. У посљедње вријеме, у вези с Минхеном и неискреним преговорима Енглеске са СССР, код народних маса дошла је до изражаја и мржња према империјалистичким владама Енглеске и Француске. Тиме се објашњава чињеница да многи буржоаски листови одобравају закључење пакта о ненападању између СССР и Њемачке.

Омладински фронт за одбрану земље обухвата главне омладинске организације. У његовом покрету за независност земље, за демократију, за равноправност националности учествује и радничка омладина. Фронт омладинских организација ужива подршку и сарадњу најширих народних маса демократских странака и војске. Омладински фронт је створен захваљујући најтјешњој сарадњи комуниста и скојеваца и он представља демократски фактор у земљи. Међутим, због једностраности његовог покрета — у првом плану је организација одбране земље, и због тога што нема борбе за одбрану непосредних интереса радне омладине — националистички кругови могу да искористе овај покрет за своје антипролетерске циљеве, што захтијева од комуниста који раде у том покрету да буду нарочито будни.

У Хрватској, пошто јој је дата аутономија, дошло је до специфичне ситуације. Незадовољство великог, сиромашног дијела сељаштва и радничке класе рашће упоредо с неиспуњавањем великих обећања Мачекове странке да ће задовољити њихове захтјеве. То незадовољство тежиће да искористе хрватски фашисти (франковци), ако КПХ не успије да на вријеме стане на чело борбе незадовољних маса за испуњавање Мачекових обећања.

II. СТАЊЕ КПХ

Захваљујући помоћи ИК КИ, КПЈ се опоравила од распадања и цијепача, до чега ју је довео штеточински рад бивших руководилаца Партије, који су били страни агенти у њеним редовима. Пошто је исправљена политичка оријентација Партије у духу одлука Коминтерне, комунистички кадрови, који су одани Партији и Коминтерни збили су се око новог партијског руководства и Партија је политички и организационо знатно ојачала. Године 1939. предузете су многе организационе мјере (партијске конференције и скупови) и вођена је борба против фракционашких елемената, против секташа и опортуниста. Почело је чишћење Партије од троцкистичких, полутроцкистичких и других непријатељских и туђих елемената. У Словенији Партија има јако руководство и релативно веће и јаче организације. Јака је и партијска организација у Црној Гори. Ојачано је партијско руководство и у Хрватској, али, због низа грешака ЦК КПХ, партијске организације нису овдје тако многобројне и јаке. Што се тиче Србије, гдје је политички утицај Партије велики и гдје би требало да партијска организација представља ослонац Партије у цијелој земљи организационо стање Партије није задовољавајуће. Недовољно је ојачана партијска организација у Босни, Војводини и Далмацији. У Македонији се тек сада приступило стварању организације.

КПЈ је 1939. год. развила широку усмену и писмену агитацију и пропаганду и друге облике масовно-политичког рада: објављена су у земљи два обимна броја централног органа Партије „Пролетер“ са самокритичким и директивним чланцима о свим питањима партијске дјелатности, с документима ЦК Партије у тиражу од 2.000 примјерака. Истовремено су објављени многи леци и прогласи ЦК, који су растурани у неколико хиљада примјерака. У земљи излази легално 12 листова и часописа, који фактички представљају органе Партије и СКОЈ-а. У земљи је унето 1.200 примјерака „Хисторије СКП (б)“ на три југословенска језика. На скупштинским изборима у децембру 1938. год. Партија је учествовала са својим кандидатима на опозиционим листама у низу области и у Словенији добила 20.000 гласова, у Србији и другдје је добила велики број гласова, а у многим мјестима Босне и Херцеговине већину гласова, али без посланичких мјеста. У Црној Гори имамо једног изабраног посланика. Комунисти активно раде у многим масовним организацијама, у класним синдикатима, у омладинском фронту и неким другим организацијама.

Интензивније се ради на формирању иницијативних одбора за стварање легалне Радничке партије, у чије име КПЈ развија своју легалну масовну дјелатност. Око ових одбора организују се и они наши кадрови који не могу бити обухваћени илегалним организацијама КП.

Међутим, и поред свих наведених успјеха, КПЈ још није успјела да узме у своје руке самостално фактичко руковођење економском и политичком борбом радничке класе. У томе је сада њена основна слабост. Осим тога, треба посебно указати на следеће крупне слабости у раду КПЈ:

КПЈ, која има велики утицај у класним синдикатима (УРС), не користи га довољно за то да УРС води енергичнију борбу радничке класе за њене непосредне класне интересе, за радничке коморе, за мир, демократију и равноправност националности. УРС недовољно активно спроводи тактику јединственог радничког фронта, недовољно енергично се бори за синдикално јединство. Потцјењивање рада и борбе за окупљање свих, сада међу собом зараћених синдикалних организација у јединствену конфедерацију, огледа се и у чињеници да су комунисти веома слабо радили или никако нису радили у другим синдикатима, нарочито у владином синдикату (ЈУГОРАС), као и у томе што о питањима јединственог фронта не воде преговоре с обичним присталицама социјалдемократске странке, већ искључиво с њеним врховима.

Иако на терену поједини комунисти у селима раде добро, ипак нашим партијским организацијама недостаје систематски рад међу сељаштвом и у сељачким организацијама. Партија нема конкретног програма за рад на селу. Непосредни захтјеви сељаштва не изучавају се увијек, а наше организације не руководе

борбом сељаштва. То исто се може рећи и о националним захтјевима националних мањина у Југославији, гдје се КПЈ најчешће задовољава пропагирањем пароле о равноправности.

У масовним сељачким организацијама, нарочито у задругама у Србији, које броје преко милон чланова, КПЈ још није почела да ради како треба. Уопште узевши, може се рећи да рад КПЈ у масовним организацијама, укључујући и оне на селу, још карактеришу многе слабости и недостаци, иако Партија има велики утицај на селу, нарочито у Србији. Једном ријечју, рад КПЈ на стварању и јачању савеза радничке класе и сељаштва апсолутно је недовољан.

У руководству КП Хрватске било је тенденција прирепашког карактера, сакривања самосталног лица Партије, што је нарочито снажно дошло до изражаја у одбијању Партије да самостално учествује у скупштинским изборима у корист Мачекове странке, иако ова није била против истицања наших кандидатура на њеним листама.

КПЈ није водила довољно енергичну борбу против групе Харамине, који је потпуно под троцкистичким утицајем, а против социјалистичке групе око листа „Слободна ријеч“ у Загребу, која се непријатељски односи према Партији, Коминтерни и Совјетском Савезу, као ни против разбијачке иницијативе социјалдемократских вођа да обнове социјалдемократску странку.

III. ЗАДАЦИ КПЈ

1. КПЈ указује народним масама Југославије да је садашњи рат у Европи империјалистички рат, за који су на овај или онај начин заинтересовани капиталисти свих земаља; да је он усмјерен против животних интереса радних људи цијелог свијета, укључујући и радне људе Југославије. Други империјалистички рат, који је почео само двадесет година послје првог империјалистичког рата, још једном доказује да капитализам за народе значи експлоатацију, угњетавање и рат. Због тога се пред све народе, којима пријети рат, као и пред раднике, сељаке и све трудбенике Југославије, сада поставља питање ослобођења од капитализма. Социјалистички Совјетски Савез је својом мирољубивом политиком на дјелу показао да једино социјализам обезбјеђује народима мир, националну слободу, самосталност и благостање.

2. КПЈ сматра да Југославија може избјећи да буде увучена у рат само ако југословенски народ створи себи такав државни режим који ће изражавати вољу најширих радничких и сељачких маса и бити способан да ликвидира сваки покушај агената империјализма у земљи да је гурну у рат; који ће се ослањати на

Совјетски Савез, који својом моћи и својом мирољубивом политиком представља најјачег непријатеља империјалистичког рата и гаранцију независности и мира малих земаља.

3. Пред лицем пријетеће ратне опасности која се надвила над земљом, КПЈ позива раднике, сељаке и све трудбенике да захтјевају од владе као прву мјеру обезбјеђење неутралности земље — хитно успостављање односа са Совјетским Савезом, тијесно зближење и сарадњу са социјалистичком земљом, једином, али најмоћнијом радничко-сељачком државом у свијету.

4. КПЈ позива све раднике, сељаке, све уистину народне омладинске и друге организације града и села да се уједине у јединствени фронт борбе:

- а) против рата који је почео у Европи — за мир;
- б) за хитно успостављање односа и најтјешње зближење са Совјетским Савезом — као средством обезбјеђења земље од увлачења у империјалистички рат;
- ц) за зближење и пријатељство балканских народа у име мира на Балкану;

д) за хитне скупштинске изборе на бази општег, непосредног, пропорционалног и тајног гласања;

е) за успостављање свих демократских права и слобода народа. За укидање ванредних закона. За амнестију свих политичких затвореника и емиграната. За равноправност свих националности у Југославији. За задовољење свих свакодневних захтјева трудбеника и омладине града и села. За борбу против шпекулације, све до конфисковања имовине шпекуланата. Само ће на тај начин бити ојачана одбрамбена способност земље.

5. КПЈ ће још енергичније наставити борбу против реакције и фашизма, против њихових савезника троцкиста и реакционарних социјалдемократских вођа, који представљају агенте империјалистичких пљачкаша и који раде на увлачењу Југославије у рат.

6. Један од најважнијих задатака, КПЈ остаје остварење синдикалног јединства. Ради постизања овог циља комунисти морају систематски да раде у организацијама свих синдиката. Својом активношћу у УРС-у они треба да постигну да ови синдикати својом политиком и радом одговарају захтјевима стотина и стотина хиљада радника који штрајкују, да појачају борбу за свакодневне и за друштвено-политичке захтјеве радника, за јединствени раднички фронт и радничко јединство. Радећи у ЈУГОРАС-у и у ХРС-у, комунисти треба да се боре за њихову демократизацију, за њихово осамостаљивање од владиних странака, за њихово претварање у класне радничке организације, за јединство њихове акције и обједињавање са свим синдикатима. Јединствени раднички фронт и радничко јединство захтијевају свестрану подршку борбе радника за њихове свакодневне захтјеве. КПЈ ће

иступити пред радничку класу с конкретним програмом радничких захтјева јединственог радничког фронта.

7. Снага народа Југославије зависи од пријатељства радника и сељака. КПЈ свестрано подржава борбу сељака за њихове непосредне интересе. Партија ставља у дужност свим комунистима да проуче конкретне услове живота сељака у свим областима у земљи и да привуку раднике из града у заједничку борбу са сељацима како за опште политичке захтјеве народа тако и за свакодневне захтјеве сељака. Комунисти у селима треба да постану најбољи задругари и да дјелују у другим сеоским организацијама. КПЈ, КПХ и КПС иступају с детаљним програмом захтјева сељака из свих крајева.

8. Комунисти треба да раде у свим масовним организацијама града и села како би свестрано допринијели њиховом претварању у органе борбе за демократска права и слободе. Комунисти, као истакнути борци у борби народа за хљеб, слободу и мир, треба тијесно да се повежу с народним масама у свим њиховим организацијама.

9. У Хрватској КП треба да учествује у изборима за хрватску скупштину самостално под паролом савеза радника и сељака Хрватске у борби за мир, одбрану хрватске независности, за заштиту рада радника и сељака од експлоатације капиталиста, велепосједника и кулака, за смањење њиховог пореског оптерећења, за земљу, за учешће радника и сељака у свим органима управе у Хрватској.

10. КПЈ ће морати да преузме енергичне мјере за своје организационо јачање у свим покрајинама земље. Прије свега, она мора да ликвидира своје организационе и политичке слабости у Србији. У најскорије вријеме партијска организација Србије треба да постане водећа организација комунистичког покрета Југославије.

КПЈ треба да удвостручи своје напоре за организационо и политичко јачање Партије, водећи одлучну борбу против фракционаштва и групашења, против опортунистичких и секташких скретања и настављајући да чисти своје редове од троцкистичких и других непријатељских и туђих елемената. Непоштедна борба против троцкизма — фашизма, који своја иступања за ревизију марксизма често прикрива разним филозофским маскама, веома ће много помоћи бољшевичком васпитању наших кадрова.

11. КПЈ треба да обрати озбиљну пажњу припремању нових и старих кадрова и подизању њиховог политичког нивоа, да настоји да они стекну марксистичко-лењинистичку културу, да партијски кадрови овладају бољшевичком будношћу и дисципли-

ном. У том послу Комунистичка партија треба широко да користи „Кратки курс историје СКП (б)“, као и другу марксистичко-лењинистичко-стаљинистичку литературу.

12. КПЈ поздравља иницијативу радничких маса за стварање легалне Радничке партије. Комунисти у свим крајевима земље треба да пруже свестрану помоћ овој радничкој иницијативи. У предстојећој изборној кампањи комунисти ће се енергично борити за изборни програм Радничке партије, за успјех њене листе.

А ЦК СКЈ, Фонд КИ, 1939/8.

ИЗВЈЕШТАЈ КОМИНТЕРНИ ОД МАЈА 1941. ГОДИНЕ

О ПОЛОЖАЈУ И ДОГАЂАЈИМА У ЈУГОСЛАВИЈИ

Влада Цветковић — Мачек, која је дошла као резултат спорузма између српске и хрватске буржоазије, брзо је изгубила поверење народа, јер се показала врло реакционарна у својој унутрашњој политици. Народи су одлучно тражили своја права и слободе, али је влада одговарала прогонима и терором, народи су одлучно тражили да се Југославија ослони на С. С. С. Р. у коме су са правом видели свој спас, али је влада одговорила прогонима, терором. Та је владав одила колебљиву вањску политику кокетирања час са енглеским час са немачким империјалистима док се коначно није везала са Осовином. С друге стране та је влада водила према Совјетском Савезу дволичну и непријатељску политику а не ону коју је сав народ желео, због чега су народи Југославије били силно огорчени и влада Цветковић — Мачек морала је пасти под притиском тога незадовољства.

Узроци брзог пораза Југославије не леже само у томе што су владе последњих година водиле злочиначку вањску и унутрашњу политику, што се нису освртале на захтеве народа, већ ти узроци леже у хегемонистичкој владавини великосрпске буржозије, њеној двадесетогодишњој политици националног и социјалног поробљавања и угњетавања. За време напада на Југославију показало се да је пета колона имала изврсно организиран рад у свим државним установама. У војсци од генералштаба до мањих војних јединица, пета колона имала је своје представнике на најосетљивијим местима. У одељењима за снабдевање војске седели су белогардисти и Хрвати који су радили тако да је за време борбе то снабдевање потпуно затајило. Скоро на свим фронтима војници се туже да нису добијали ни хране ни муниције. Утврђења су била прављена тако саботерски да их војници на неким местима нису могли уопште искористити. На бункерима често није било отвора где је требало да се поставе топови и стројне пушке, или су ти отвори били премалени тако да се оружје није могли сместити у њих. У време мобилизације био је створен нечувени хаос. Војне обвезнике који су хтели доћи до свога мобилизационог места слало се у сасма супротне најудаљеније правце,

од куда их се окет слало натраг итд. Цивилне власти у Хрватској нису хтеле изручити позиве за војску. У време ратних операција служба за везу није уопште функционисала. Било је не само читавих пукова него чак и армија које нису имале везу са својим вишим командама и лутале без муниције и хране бежећи беспомоћно пред непријатељима. Војници су плакали од беса због немоћи, видећи све то. Већи део официра, особито виших, стално су војницима говорили да је лудост борити се са Немцима. То су радили исто тако официри Срби као и Хрвати. У време повлачења у Србији на сектору око Чачка војници су сами пострелјали око 70 официра капитуланата и петоколонаша. Морал војника, особито Срба био је врло висок, али је виши командни састав био потпуно труп. На многим секторима војници су се сами борили док су имали муниције и против воље својих командира. Узевши у целини добива се ова слика: Војници, подофицири и већи део нижих официра а врло мало средњих официра били су за борбу, спремни на највеће жртве, а с друге стране већина виших и средњих официра били су петоколонаша и капитулантски који су саботирали одбрану земље. Осим тога сва реакционарна буржоазија била је за капитулацију пред Осовином. Али упркос тога што је народ био спреман да се бори против нападача, био је одлучно против тога да се даде искористити од енглеских империјалиста. Све то данас огромна већина народа зна и због тога је настала силна мржња у масама против те реакционарне капиталистичке клике која је довела земљу до ове катастрофе.

После окупације окупатори чине нечувена насиља над становништвом. Окупирану земљу журе се поделити међусобно и присајединити је својим територијама. Словенија је подељена на три дела: између Немаца, Талијана и Мађара. Две трећине Словеније припојили су Немци себи заједно са рудницима и индустријским центрима као Трбовље, Јасенице итд. Талијанима су дали врло мало и то пасивни предео. Због тога влада међу њима јака мржња. Немци су из Марибора истерали 15 хиљада словенских обитељи и одузели им сву имовину. Са собом су смели узети само то што су имали на себи. Сада истерују и сељаке са њихове земље и насељавају Немце. Забрањено је да говоре својим језиком. Затворили су све школе Словенаца и отворили су немачке. Они се не служе домаћом словеначком буржоазијом, већ су похапсили све адвокате, учитеље и др. јавне раднике. Њихов циљ је: потпуно искоренити и однародити Словенце. Мађари раде то исто, а Талијани су паметнији. Они су дали окупираној територији неку аутономију у крилу Италије, поставили све школе па чак и нову универзу хоће градити за Словенце. Они су ставили на тај начин сву домаћу буржоазију у своју службу. Они мање пљачкају од Немаца. Талијани хоће да придобију симпатије и оних Словенаца који су под Немачком. Интересантно је то, да се Талијани понашају прилично пристојно и у Далмацији и у

Црној Гори. Особито се војници брзо спријатеље са домаћим народом и причају да им је додијао рат. Трупe у црним кошуљама талијански војници много мрзе и називају их стрвинари јер увек долазе само зато да у позадини фронта само пљачкају.

У Хрватској су окупатори довели на власт усташе (франковци) на челу са терористом Павелићем. За протууслугу Хрвати су изгубили Далмацију, и још неке крајеве, а као кусур добили су талијанског принца за краља. Све је то изазвало силно огорчење код хрватског народа који зна да је та независност државе Хрватске само једна комедија. Главним кривцем народ сматра Павелића и усташе. То незадовољство је дошло до изражаја у сукобу са присталицама Мачека Х. С. С. Франковци су разоружали хрватску грађанску и сељачку заштиту због побуне, а која је вршила до сада улогу помоћне полиције. Усташе немају неку нарочиту масовну подршку међу сељаштвом већ више међу малограђанским и кулачким елементима. Уз помоћ окупатора они су завели праву страховладу. Само у Загребу је ухапшено преко 5000 Срба, комуниста и Јевреја. Стреља се у масама. По селима је устрељено на стотине Срба, сељака и радника без икаквог разлога. То је тобоже освета за злочине пријашњих српских режима над Хрватима. У Хрватској су 1/3 свега становништва — Срби. Њима су одузета сва права као и Јеврејима. Већина хрватског народа је такође огорчена због тога. Заведен је преки суд и стреља се без милосрђа сваки онај који смета тим злочинцима. Није искључено да у Хрватској дође до отворених сукоба између усташа и народа. Павелић је организовао своје посебне усташке чете које су већим делом биле у емиграцији заједно са њиме. То је та сила осим окупаторске на коју се упире Павелић. Створена је и хрватска војска из бивше Југословенске војске али је то све врло несигурно за те властодржце, јер је у тој војсци још од пре утицај комуниста врло јак.

Усташе сада силом терају омладину у радне омладинске јединице, али и ту наилазе на оштар отпор јер је већина омладинаца комунистички опредељена. Исто тако јак отпор дају франковцима и сељаци, тако да је Павелић због свега тога удесио са Талијанима да у Хрватској буду стационирани талијански гарнизони.

У Војводини су Мађари и Немци истребили читава велика насеља сељака и радника. Убијено је хиљаде људи, жена, деце и стараца. Мађари су показали нечувено крволоштво.

У Србији је терор такође врло јак, убијено је маса људи, али је упркос тога морал код народа висок и чека свој час. Слично је и по осталим областима. Највећа опасност јесте то што се свим силама распирује национална мржња и братоубилачко расположење у народу. Комунистичка партија посвећује сада највећу пажњу да се то сузбија.

У читавој Југославији народ очекује спас само од Совјетског Савеза. Код 95% становништва симпатије су за Совјетски Савез. Народ је изгубио свако повјерење у бивше вође буржоаских партија. Неки либералнији вође тих партија спремни су да се сада заједно боре за совјетску власт, јер су убеђени да ће их масе оставити, ако иду старим или другим правцем. Комунистичка партија Југославије стекла је у народу велике симпатије због њезине политике и предвиђања данашњих догађаја. Услови за рад су веома повољни и Партија узима то у обзир чинећи највеће напоре да искористи те услове.

За читаво време империјалистичког рата Комунистичка партија Југославије имала је јасно одређену линију по питањима рата и неутралности Југославије и то: 1) Борба против увлачења Југославије у овај империјалистички рат на страни Енглеске и Француске, јер је таква опасност заиста постојала пошто су присталице и агенти Енглеске у владајућој буржоазији, особито српској, били прилично јаки и радили пуном паром на томе; 2) Борба против капитулације пред осовинским силама и приступања Југославије Тројном пакту; 3) Испочетка борба за успостављање дипломатских односа, а после борба за тесне пријатељске везе и пакт о узајамној помоћи са Совјетским Савезом; 4) Борба против многобројне пете колоне осовинских сила која је упорно и систематски радила на слабењу и разбијању Југославије изнутра. Окупљање најширих народних маса у борби против те опасности; 5) Борба проаив реакционарних влада које су одбијале да даду народу демократска права и слободе, а за стварање народне владе, која би дала народима Југославије њихова демократска права и слободе, а национално угњетеним њихову равноправност — јер је Партија све то посматрала као предуслов да Југославија избегне рат и очува своју независност. Ту своју линију Партија је популарисала са успехом путем своје нелегалне и полулегалне штампе, онда путем разних прогласа и летака Партије који су распарчани у стотине хиљада егземплара скоро на свим језицима народа који насељавају Југославију.

Успех те партијске пропаганде изражавао се у разним крупним демонстрацијама и манифестацијама: 1) Крупне демонстрације руковођене Партијом у почетку европског империјалистичког рата 1939—40. год. у разним местима Југославије, где је било не мало убијених и рањених. 2) Многобројне манифестације за Совјетски Савез а нарочито у вријеме доласка совјетских дипломатских представника. 3) Разне акције и демонстрације у Београду и неким другим градовима против Тројног пакта и владе Цветковић — Мачек 26 — 27. марта и пре тога, што је углавном и проузроковало пад те владе и долазак владе Симовића. Долазак владе Симовића Партија је окарактерисала као успех народне борбе, као корак напред у тој борби. Тај свој став Партија је заснивала на чињеници, што је влада Симовића била против капи-

тулације Југославије, што је успоставила пакт о пријатељству и неутралности са Совјетским Савезом. Али то још није била народна влада, јер, прво, у њој су била већина људи који су се у прошлим режимима, или као носиоци тих режима или као њихови сарадници, тешко компромитовали пред народом — Јефтић и др. — и, друго, што је и та влада оклевала да у својој унутрашњој политици брзо испуни захтеве које је народ постављао, треће, што је у тој влади седело неколико изразитих англофила.

Партија је влади Симовића директно поставила захтев да се одмах пуне слободу сви комунисти из затвора и концентрационих логора, да се да хитна амнестија свим политичким и војним кривцима, да се даду народу политичка права и слободе, да се очисти државни апарат и подзму мере за одбрану земље. Од тих мера влада је испунила само то, да је на територији Србије распустила концентрационе логоре и из затвора у Србији пустила комунисте, док је хрватским и словеначким реакционарима пустила слободне руке да прогоне и хапсе комунисте, да их задрже у затворима и концентрационим логорима, где су сви после предани усташама и Немцима који су све те комунисте претворили у таоце и сада им стално прете да буду стрељани ако Партија напољу не престане радити.

Уочи напада на Југославију Партија је у складу са својом линијом да се брани земља дала директиву да сви партијски чланови који су били војни обвезници оду у војску и на фронт и да тамо раде међу војницима у духу партијске линије. Та одлука Партије била је у чланству са одушевљењем прихваћена и то је учинило у војсци врло јак и добар утисак када се видело да се комунисти први јављају у борби за одбрану независности народа Југославије. Многи војни командири и генералштаб саботирали су на сваком кораку комунисте, нису их често пуштали у јединице, покушавали су их хапсити итд. У свим тим случајевима комунисте су спасавали војници. На фронтовима где су комунисти били довољно јаки бројно, као на пример у Црној Гори, где су читави пукови слушали комунисте и ту се прешло у офанзиву у Албанији против Талијана.

У време напада на Југославију, тј. у време мобилизације, неке партијске организације, као на пример у Словенији, Србији итд., начиниле су ту погрешку да су тражиле од војне команде стварање посебних комунистичких добровољачких одреда. Тако је био у Словенији створен батаљон од комуниста добровољаца, уместо да се иде у војне јединице и ту окупља око себе војнике, они су се изолирали а себе ставили у погибел да буду стрељани од петоколониашких заповедника. Погрешка многих комуниста у војсци била је у томе што они нису знали партијску линију организационо искористити у војсци, што су често ишли на репу петоколониаша, који су радили на поразу и хаосу у време сукоба. Тако је у неким пуковима, који су првог дана без борбе напусти-

ли фронт, било више комуниста него усташа (франковаца), па ипак нису знали сузбити њихову дефитистичку акцију. Било је и других случајева несналажења код неких партијских организација и све те слабости и погрешке сада се у читавој Партији претресају и извлаче поуке из њих.

Партија је кроз читаво време кратког али хаотичног рата сачувала континуитет у своме раду и међусобне везе. Сви партијски форуми, од ЦК до најнижих партијских форума, остали су углавном читави и врше своје функције. Без обзира на ванредно ратно стање и преки суд ЦК КПЈ издао је два прогласа у десетке хиљада егземплара на три језика. Један је проглас издан у току рата против окупатора, тј. 15. априла и првомајски проглас и били су добро распарчани у свим областима Југославије. Појава прогласа бацила је окупаторе у дивљи бес и они прете најоштријим репресалијама. Осим ових прогласа издали су обласни комитети и неки окружни комитети своје прогласе и летке. Тако да се је активност партијских организација још више појачала без обзира на терор.

Партијске организације у Словенији, Црној Гори и Далмацији ступиле су у контакт са талијанским војницима, са којима се даде колосално радити, јер је већина њих против рата и фашизма, отворено псују талијанске властодржце а многи се називају комунистима. Ми смо њима поделили око хиљаду декларација талијанске Партије из прошле године. СК КПЈ сада штампа свој проглас за њемачке и талијанске војнике на њиховом језику. Више но икада било би сада потребно да се централна руководства тих партија налазе у земљи. Сматрам да су у Италији повољни услови за стварање таквог централног руководства у земљи.

Без обзира на то што је Југославија подељена међу империјалистима и створене нове границе, КПЈ је остала јединствена и ЦК руководи несметано у свим областима окупираних земље, има редовне везе са тим областима. Доказ тога јесте одржавање Саветовања руководећих другова у почетку маја ове год. на коме су били заступљени руководећи другови из Србије, Црне Горе, Хрватске, Словеније, Војводине, Босне и Херцеговине. Због техничких разлога нису могли стићи другови из Македоније и Далмације. Повод овоме Саветовању КПЈ у најтежим условима окупације и крвавог терора био је тај: 1) да се у новонасталој ситуацији услед окупације земље наша Партија брзо организационо прилагоди новим условима; 2) да се извуку поуке и закључци из блиских минулих догађаја, који су претходили и који су се одигравали за време нападаја империјалистичких освајача на нашу земљу и о улози наше Партије у то време; 3) да се утврде задаће које се сада постављају пред нашу Партију када је земља распарчана а народи Југославије стењу поплачкани и поробљени под окупаторском чизмом империјалистичких грабежљиваца. После

овог саветовања чланови ЦК отишли су у поједине покрајине да спроведу на терену одлуке Саветовања и да руководе радом Партије. Решено је да се прими у Партију већи број нових чланова, особито радника и сељака, који су проверени у последњим борбама.

До окупације Партија је имала 8.000 чланова Партије и 30.000 чланова комунистичке омладине. Тај се број сада још повећава. Осим тога био је велики број симпатизерских група по читавој земљи које су биле окупљене у разним курсевима и кружоцима на изучавање историје ВКП (б), на изучавање марксизма-лењинизма.

Издавачка делатност Партије била је врло јака. Партија је легално и нелегално издала много разних издања из марксизма-лењинизма. Између осталог издане су следеће важне ствари: Устав Совјетског Савеза издан на три језика (српском, хрватском и словенском), „Империјализам“ Лењина, Биографија друга Стаљина на два језика и многе друге теоретске и политичке ствари. Осим тога издани су сви политички говори Молотова у току рата, онда говор Вознесенскога на конференцији ВКП (б). Нелегално Партија је издавала између осталог и ове важне ствари: Историја ВКП (б) штампала се у 10.000 егземплара на хрватском језику, али је окупација онемогућила довршавање штампања. Подузимамо мере да се доврши штампање ове драгоцене књиге која се много тражи. Од 7 глава које су до сада довршене 2.000 егземплара смо посебно повезали и распарчали међу чланством ради изучавања. Пре тога Историја ВКП (б) била је умножавана на шапирографима скоро у свим партијским организацијама. Сада припремамо нелегално штампање Историје на српском језику. Партија продужава издавање својих нелегалних органа: „Пролетер“, „Дело“, „Комунист“ итд. Сви осим окружних комитета Партије издају своје билтене или органе. Од 7 нелегалних штампарија Партије две су пропале: једна је проваљена издајом провокатора у Загребу а друга уништена бомбардовањем Београда. То су биле штампарије ЦК где се штампао орган ЦК „Пролетер“. Легално је Партија издавала сваке недеље синдикални орган „Раднички Тједник“, у 40.000 примерака, који је у току 6 месеци дао Партији 250.000 динара активе.

Са окупацијом има Партија и доста велике материјалне штете, јер су заплењене све књиге у партијским књижарама а књижаре затворене. Сада преостаје Партији само строго нелегално издавање и распарчавање партијске литературе. Код тога ће бити тешкоће али и опасности су много веће јер се стреља сваки онај који се ухвати при распарчивању нелегалних ствари, али ће Партија то све успети да савлада јер је створен прилично добар технички апарат.

Партијске школе и курсеве ћемо упркос свега наставити, јер је највећа слабост још увек: помањкање способних руководећих кадрова Партије. До окупације ЦК је организовао партијске нелегалне школе, школе за чланове обласних комитета и мјесних комитета из свих области: курсеви су трајали по један до један и по месеца а курсанти су становали и хранили се у школи. Кроз ту акцију је прошло око 50 функционера Партије. Основни предмет је био: историја ВКП (б), Проблеми лењинизма, Лењинава дела у вези са историјом и текући политички задаци Партије.

До окупације Партија је успела не само да се организационо учврсти већ је стекла јаке позиције у разним масовним организацијама. Класни синдикати УРС који су бројали око 150.000 чланова били су са малом изнимком посве у рукама комуниста. Припремајући се за напад и уништење класних синдиката од стране режима Партија је дала директиву за појачано стварање по фабрикама комитета радничког јединства, на које се пренело руковођење тарифним штрајкачким покретима. После забране класних синдиката од владе Цветковић — Мачек 1. јануара 1941. год. Партија је дала директиву, да се улази у режимске синдикате СРС и ЈУГОРАС, тј. у Хрватске радничке синдикате и Југословенске радничке синдикате са фашистичком идеологијом вођства тих синдиката. Ти синдикати сада постоје тако да је рад комуниста у тим синдикатима од највеће важности за борбу радника. Нарочито је важно то данас када ће сви радници бити присиљени да буду чланови тих синдиката, када ће у тим синдикатима бити окупљено неколико стотина хиљада радника, када је економско стање радника неиздржљиво због рата и страховите скупоће и глади.

Још до окупације Југославије економски положај радника био је неиздржљив због чега је долазило до многобројних штрајкова и покрета радника. У току 1. и по год. империјалистичког рата живежне намирнице за широке потребе маса поскупиле су због шпекулације и усиљеног извоза у земље Осовине за 100%, док су се, с друге стране, плате радника путем борбе једва повећале за 15% до 60% а у неким струкама се уопће нису повећавале наднице. Након окупације та се разлика између плате радника и цене живежних намирница још много више повећала. Бели хлеб је био још давно до окупације укинут владином уредбом и продаван само кукурузни хлеб крајње лошег квалитета, и то један килограм по 4 и по дин., док је просечна надница износила, нпр. текстилних радника или радница 22 дин. дневно.

После окупације економско стање широких маса силно се погоршало. Окуканти су опљачкали и одвукли све залихе хране, особито жито. Сада се тешко добије и кукурузног хлеба. Многе

су намирнице посве нестале са тржишта. У Хрватској су уведене карте на најпотребније живежне намирнице и одјевне предмете, а то се исто сада спрема и у осталим областима и крајевима Југославије. У пасивним крајевима Далмацији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Хрватском Загорју итд. већ хара глад. Због свега тога у народу влада велико незадовољство против окупатора и ранијих режима, против владајуће буржоазије коју народ с правом сматра кривцем данашње трагедије.

Валтер

А ЦК СКОЈ, Ф. К, V 3—7 (1941) ст. сигнатура.

ГОВОР НА ДАН ОСНИВАЊА ЧЕТВРТЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ 17. ЈУНА 1942. ГОДИНЕ

Кроз три дана навршава се година дана откако је почела Народно-ослободилачка борба, откако је Комунистичка партија Југославије бацила свој бојни поклич.

Прије годину дана отпочеле су борбе у свим нашим покрајинама, понајприје у Црној Гори и Србији. Непријатељ је мислио да ће нас уништити. Али ми смо, својим срцем и дубоком свијешћу, освајали пушку по пушку и наоружали се. Ми смо уништавали непријатеља на сваком кораку, разбијали његове дивизије. Ми смо дали много жртава на пољу отаџбинског рата, али нас непријатељ није уништио, јер се народ не може уништити. Југославија се не да побиједити, њен херојски отпор чини је непобједивом.

Али, окупатор је био лукав. Он је пронашао издајнике народа — ви их сви добро знате — почев од Косте Пећанца па до Драже Михаиловића. Па и поред тога, ми ћемо побиједити. Побједа ће бити наша и ничија него наша. Стаљин је рекао да ће Црвена армија учинити све да у 1942. години сломи фашизам. Треба само да и остали фактори изврше своју дужност и своје обавезе, и побједа је близу.

Ми смо се, силом прилика, нашли овдје из разних крајева Југославије. Одавде ћемо поћи онамо куда буде наредио Врховни штаб — да уништавамо непријатеља и ослобађамо народ. Наша борба биће тешка. Ми ћемо често бити без хране, често и без муниције. Али, ми не смијемо падати духом. Црвена армија и Совјетски Савез су с нама, и ми се можемо поносити што смо савезници оних који највише дају и који ће највише допринијети уништењу фашизма. Наш непријатељ је тако страшан, да нема услова ни прилика под којима не бисмо морали да се најжешће боримо против њега.

Па ко је наш главни, најстрашнији непријатељ? То су окупатори и њихове слуге четници и усташе. У борби за наше уништење окупатори се највише ослањају на наше унутрашње непријатеље. Петоколонашки елементи свјесни су своје пропасти у нашој земљи. Они виде да их не подржава нико други до окупатор. И зато се заједно с њим боре противу нас.

Али, ја вас упозоравам на једну ствар. Сви четници нису наши непријатељи. Ви сте оставили, на примјер, у Црној Гори своју браћу, своје другове, свој народ — и када би све то било уз фашисте, то би било фатално за нас. Не, сви они који нису овдје са нама — нису за фашисте. Они су само пригнули шију, али нису постали свијесни непријатељи ослобођења народа. Они воле партизане и Русију, али склањају главе пред окупатором. Ми ћемо им опростити њихов поступак, јер је он масло нашег непријатеља.

Ја вас увјеравам да наши непријатељи неће у Црној Гори дуго ликовати. Црногорци ће остати досљедни својим слободарским традицијама. А и ви сами одвојили сте се од Црне Горе с вјером да ћете се у њу вратити као ослободиоци. Наши непријатељи мисле да су нас овдје опколили. Бадава тако мисле; нас то не треба да забрињава. Ми смо од самог почетка увијек били опкољени — јер је читав Европа окупирана. А осим тога, ми овдје нисмо опкољени онако како говоре наши непријатељи и због тога што је сва Југославија постала ратно попрштена, што је у далекој Словенији ослобођена повелика територија и што је народ у Хрватској спреман да листом устане против Павелићеве страховладе. Ми имамо пуно разлога да дубоко вјерујемо у нове побједи, у коначну побједу. Црвена армија непогрешно и сигурно туче њемачки империјализам.

Хтио бих да вам кажем неколико ријечи и о савезу између Енглеске и СССР. Вас је можда изненадио тај савез, јер се на све стране прича како „енглеска политика није искрена“. У посљедње вријеме чак се некако сматра као да Енглеска и није наш савезник. Народ Енглеске види у савезу са СССР залог своје побједи — и то овом савезу даје велики значај. Потписујући војни савез са Совјетском Унијом, енглеска влада обавезала се, и пред енглеским народом и пред свим демократским народима, да ће испунити своје обавезе у борби против њемачких освајача.

Сада се много говори о другом фронту. Тај фронт ће се, заиста, на крају крајева отворити, јер Совјетски Савез испуњава тачно своје обавезе, па ће тражити да се испуњавају и обавезе према њему. Народи Енглеске и Америке дјеловаће да то буде тако.

У уговору између СССР и Енглеске говори се, између осталог, да се савезници, послје рата и уништења фашизма, неће мијешати у унутрашње ствари других земаља. Ми нарочито подвлачимо ту клаузулу уговора.

Послије овога рата нема више Версаја као 1918. То је неповратна прошлост. Истина, о тој прошлости сањају петоклонаши, али народ је никако не жели. Они који су дали највеће жртве у рату, имаће и одлучну ријеч послје рата. Али, данас није вријеме да говоримо о томе што ће бити послје рата. Данас смо ми у ери Народноослободилачке борбе — сви ми без обзира на вјеру.

на сталеж и на убјеђења — и то је главна и најпреча ствар. Наша је дужност да окупимо у своје редове све оне који воле свој народ. То нас, опет, обавезује да на све гледамо што шире и што еластичније. Наши људи починили су пуно гријешака, и неке од њих су нам се љуто осветиле. Морамо се тргнути. Ми имамо један једини задатак — да ослободимо земљу од окупатора и да уништите пету колону. Али, у борби против пете колоне треба бити веома обазрив. Наша казна треба да погоди праве кривце. Линији Народноослободилачке борбе треба дати више ширине и гipкости. Оне који су још увијек остали неутрални треба стрпљиво убјеђивати. Све су то наша браћа и сестре, и њих није тешко убиједити у оправданост Народноослободилачке борбе.

Другови и другарице из Црне Горе и Херцеговине! Ваш пут од почетка устанка доведе славан је и остаће као свијетли траг у историји наше борбе. Ми одавде, данас-сутра, крећемо у новом правцу. Ми ћемо пронијети заставу Народноослободилачке борбе, заставу оружаног братства и јединства наших народа, кроз нове крајеве Југославије. Ми ћемо онемогућити оне који хоће да претворе народ у свој објекат пљачке. Ми ћемо наставити борбу против свих оних који буду на страни окупатора.

Овдје се састало пет наших бригада, скоро из свих покрајина Југославије. Међу њима треба да влада братство и другарство, партизанско такмичење у борби и раду. Чврсто братство и уништива љубав владаће међу вама, јер ви сте народна војска.

Сада је у борбама за ослобођење, први пут у историји Југославије, крштено оружано јединство свих наших народа. Петоколониши су увијек сијали сјеме раздора међу народима ове земље, а данас га сију више него икад — да би нас лакше уништили. Ми ћемо бити сијачи братства међу народима. Када будемо пролазили кроз нове земље, кад будемо долазили у додир са људима других обичаја, они ће можда бити неповјерљиви према нама, јер нас још нису видјели на дјелу и нису чули нашу ријеч. Ви ћете својим држањем и убјеђивањем показати да сте војска новог кова; ви ћете тако стећи њихово повјерење и развити заставу слободе и у крајевима који је још нису развили.

Другови и другарице! Још једном вас упозоравам на тешке тренутке који нас очекују. Без одијела смо и без хране. Али, припремимо се да јуначки све издржимо.

Другови, ја сам поносан што стојим на челу вашег врховног штаба, ја се дивим нашим борцима. Прошао сам кроз први свјетски рат, видио сам Црвену армију, сибирске степе и борбе совјетских партизана, — али вам кажем да је ријетко наћи већих јунака — дакле поносни! Будите поносни што смо достојни савезници великог Совјетског Савеза, борци за слободу Словенства и човјечанства! Када сам 1939. године био у Совјетској Русији,

тамо су ми рекли: „Поздравите омладину Југославије и реците јој да је неизмјерно волимо“.

Другови и другарице! У заједници са Совјетским Савезом, Америком и Енглеском, с демократским народима свијета, ми ћемо побједити и доћи ће свјетлији дани за нас.

Да живи Совјетски Савез и његови савезници!

Да живи наша херојска војска!

Смрт фашизму — слобода народу!

Тито, *Говори и чланци*, „Напријед“, Загреб 1959, књига I, стр. 64—69.

ПИСМО ИВАНУ МИЛУТИНОВИЋУ 1943. ГОДИНЕ

ДРУГУ МИЛУТИНУ

Друже Милутине, користим ову прилику да ти напишем пар ријечи о неким стварима које иначе не могу да стигнем депешом.

Прво, већ дуље времена ми немамо тачну слику о стању парт. организације у Црној Гори, као ни о политичкој ситуацији послје нашег одласка из Црне Горе. Догађаји у другим крајевима наше земље су тако силно коракнули напријед у нашу корист да нас то често и саме задивљује. Општи народни устанак у Словенији, Далмацији и дјелимично у неким крајевима у Хрватској, као и силни пораст наше Народноослободилачке војске, која већ данас броји, без Србије и Македоније, 22 дивизије, имаће огромни утицај на све крајеве Југославије, па и на Црну Гору. Према томе, ваша је дужност да те наше успјехе у овим крајевима искористите у Црној Гори у пуној мјери за потпуну ликвидацију четничких елемената и најширу мобилизацију маса у нашу Народну војску. Као што видиш, ја сам послао на сектор Санџака једну од најбољих крајишких дивизија, а у извјесном размаку времена доћи ће још једна дивизија, која ће заједно са вашим јединицама представљати стратешку маневарску групу ради рјешавања крупних војно-политичких проблема не само у Санџаку и Црној Гори већ и у Србији, Македонији и у Бугарској. Према томе, Милутине, купи брзо војску да стигнеш на вријеме на бојиште.

Сматрам да би било потребно да ви што прије приступите у Црној Гори, Боки, Санџаку и Метохији припремању конференција Антифашистичког вијећа народног ослобођења за те крајеве и то по могућности одоздо, демократским путем, тајним бирањем по срезовима. Сваки срез би требало да пошаље у Вијеће једног вијећника и његовог замјеника. Код избора треба да учествује и наша војска и омладина, нарочито она која је у војсци без разлике на старост (али немој заборавити на жене). То би Вијеће требало што прије да се састане и да изабере своје представнике за Антифашистичко вијеће Југославије које ће такође скоро да се састане, ради појачавања и обнављања Извршног одбора, из кога је испало неколико чланова који су погинули. Стари Рибар је у Хрватској, заједно са Црним и Ђидом и тамо се сада припрема конференција АФ вијећа.

Ти би за сада требало да останеш још тамо ради припреме и организације свих тих ствари и учвршћивања власти, а чим буде неопходно нужно позваћемо те овамо.

Настој да од албанских другова добијеш што исцрпнији извјештај за нас, а нарочито о алб. партиз. јединицама и о томе ко руководи тим јединицама. Упозори другове у Албанији, а то чиним и ја овим писмом које шаљем да се чувају каквих подвала ма са које стране.

Пеку и Митру сам написао опширно писмо о војним ствари-ма и нека те они о томе обавијесте.

С другарским поздравом,

Смрт фашизму — Слобода народу!

Твој,
Т и т о,

ЗАВНО Црне Горе и Боке, збирка докумената, одабрао и уредио Зо-ран Лакић, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград 1963, док. бр. 1.

ПОЗДРАВНИ ТЕЛЕГРАМ ЗЕМАЉСКОМ АНТИФАШИСТИЧКОМ ВИЈЕЋУ НАРОДНОГ ОСЛОБОЂЕЊА ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ ОД 13. ЈУЛА 1944. ГОДИНЕ

Поводом трогодишњице народног устанка јуначке Црне Горе честитам преко вас читавом народу на јуначком држању и херојској борби коју су црногорски синови и кћери водили како код куће, тако и по читавој Југославији. Црна Гора је устала међу првима и дала осталим народима Југославије подстрек за њихову борбу и тако положила темеље новом братству народа Југославије. Жртве које су у току ових трију крвавих година пале неће бити узалудне. На тој се крви гради слобода коју вам нико неће моћи одузети. Дан побједе над окупатором је на прагу. Ви ћете га дочекати, увјеран сам, с побједничким оружјем у руци гонећи непријатеља и остати на бранику тако стечене слободе и братства народа Југославије.

Живио храбри црногорски народ!

Живјела слободна Црна Гора у демократској и федеративној Југославији!

ТИТО

„Ријеч слободе“, лист Земаљског антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке, бр. 3 од 15. јула 1944.

ГОВОР У ПОДГОРИЦИ 12. ЈУЛА 1946. ГОДИНЕ

Другови и другарице,

Користим ову прилику да вам захвалим на величанственом и срдачном дочеку, који сте приредили мени и мојим сарадницима. Поздрављам вас у име савезне владе и у име бораца Југословенске армије, јер међу вама има и много оних који су се вратили из њених редова на миран рад и изградњу. Пролазећи кроз Санцак, од Пријепоља па доведе, видјели смо трагове тешких прошлих борби које смо водили у току минуле четири године. Поручена села, попаљене куће, мајке, жене и сестре у црно завијене, све то потврђује херојску борбу коју су наши народи водили, у конкретном случају — коју је водио црногорски народ.

Године 1942. у прољеће ја сам се с мојим друговима и с најбољим синовима Црне Горе повлачио под надмоћним притиском непријатеља, окупатора и домаћих издајника. Године 1943. вратили смо се, не слабији, него напротив много јачи, јер су се у редове бораца оних бригада које су биле створене од српских и црногорских синова уливали нови борци, синови хрватског народа, Лике, Далмације и Кордуна, синови јуначке Босанске крајине, Босне и Херцеговине, попуњавајући редове оних који су проносили братство и јединство кроз све крајеве гдје су се борили. Ми смо се вратили 1943. Ви сте били очевици нашег повратка. Али ви нисте могли примијетити на проријеђеним редовима црногорских бораца неку изнемоглост или патњу. Напротив, могли сте, последије дуготрајних и натчовјечанских борби, примијетити у њиховим очима одсјев хероизма, одсјев јунаштва, ријешености да се издржи до посљедње капи крви, до посљедњег човјека.

Међутим, и 1943. године непријатељ је отпочео свеопшти напад против нас. Ми смо се поново морали повлачити, под још тежим околностима него што је било 1942. године. Непријатељ је поново мислио да ће нас уништити у црногорским планинама, али се љуто преварио. Ми смо морали привремено да одступимо, да сакупимо нове снаге и да се поново вратимо. И ми смо се вратили исте 1943. године, да више никада одавде не кренемо. Ова борба представља херојску епопеју свих наших народа. Она исто тако представља херојску епопеју црногорског народа, на коју он и те како може бити поносан. Морам да вам кажем да је у овој величанственој борби црногорски народ, иако мален, дао велике жр-

тве. Он је дао велике жртве у људству на олтар слободе и независности, дао је најбоље своје синове и кћери. А дао је и велике материјалне жртве. Ево порушене Подгорице, ево порушених многих мањих мјеста и села! Све то свједочи о томе да црногорски народ није жалио ништа кад је била у питању његова слобода и част.

Хтио бих да подвучем овдје и једну другу ствар. Хтио бих да кажем, да они који данас оспоравају законита и човјечанска права наших народа, треба да виде трагове ове величанствене и упорне борбе, која је била саставни дио борбе читавог слободољубивог човјечанства против његовог највећег непријатеља. Они који данас оспоравају та права нашим народима требало би да виде све то. Ми не тражимо да нам они врате оно што смо дали у људству. То не може нико надокнадити. Али тражимо да нам се материјално надокнади бар нешто од онога што су уништили наши заједнички непријатељи. Код њих, међутим, последије заједничке побједе, нема разумијевања за законита права њихових највјернијих савезника, а има самиловања и симпатија према ономе који је био наш заједнички непријатељ. Може ли то у нашим срцима да остави неке трагове, који би показивали да ми вјерујемо у неко искрено савезништво последије рата? Не може. Савезништво се у рату заиста показало чврсто. Али савезништво у миру не одговара оном које је било у рату. У чему се види прави пријатељ и прави друг, ако не у томе што ће помоћи ономе, који је највише пострадао? А ми такво разумијевање не видимо на тој страни.

Ви сте видјели и знате да се морамо последије рата борити, стопу по стопу, за наша права, исто онако као што смо се, стопу по стопу, морали борити за слободу и независност наше земље. Разумије се, то код нас не може да створи расположење, љубав, коју увијек истичу и често нам пребацују да је код нас нема.

Ја бих, другови и другарице, хтио овом приликом да вам кажем још једну ствар. Наши непријатељи су нам уништили огромна добра. Ми ћемо једнога дана, иако за наше потребе нема разумијевања на страни, ипак све то саградити. Ми смо то чврсто ријешили. И нека нико не мисли да ћемо због тога што се сада налазимо у тешком економском стању, ма и најмање попустити и жртвовати извјесне тековине наше велике и натчовјечанске борбе. Ми нећемо никад од тога одступити, па ма морали сваку кућу и сваку рушевину обнављати и стварати сами. Ми ћемо сами све створити, јер имамо и знања и воље и јединство народа. У току минулог периода борбе, показало се шта народ може да учини ако је јединствен и ако има вјеру. Наш народ је то доказао у највећој мјери.

Могу овдје да вам кажем да ће наша савезна влада водити бригу и о вама, Црногорцима, и тешкоћама с којима ви имате да се сукобљавате на сваком кораку. Подгорица је порушена. Градићемо је заједно сви. Градићемо је сви заједно, јер је то наша

дужност, јер то захтијевају од нас жртве које је Подгорица дала. Ми ћемо то учинити, то вам обећавам у име савезне владе. Још једном бих хтио да вас позовем да прионете што више и што чвршће на рад, више и чвршће него до сада.

Чувајте унутарње јединство, које је створено у току ове борбе, чувајте га као зјеницу ока, јер је оно залога да ћемо успјешно савладати све тешкоће!

Хтио бих још нешто да вам кажем. Нећу говорити о издајницима, али хоћу да говорим о дједи оних чији очеви нису знали да цијене слободу наших народа. Та дјеца су наша. Она су опште-народно добро. Примите их и прихватите и будите им очеви и мајке! То су наша дјеца, наша омладина, и ми не смијемо ни на једном кораку дозволити да трпе они који нису ништа криви. Ни син ни кћер не одговарају за дјела очева и мајки. Они су наши и ми ћемо се бринути о њима. То вам стављам на срце и нека буде наше гесло: дјеца не одговарају за очеве.

Желим вам, другови и другарице, много успјеха у раду и много среће. А ми ћемо, ја вам то са своје стране обећавам, учинити све што је у нашој моћи, да вам помогнемо.

Да живи јединство црногорског народа! Да живи Народна Република Црна Гора!

„Побједа“ од 13. јула 1946.

ГОВОР У ЦЕТИЊУ 13. ЈУЛА 1946. ГОДИНЕ

Другови и другарице,
грађани и грађанке града Цетиња,

Тринаести јули представља хисторијски датум за народ Црне Горе. Тринаестог јула исписана је најљепша страница у хисторији црногорског народа. Тога дана, црногорски народ — вјеран својим славним традицијама борбености, слободољубивости и правде, узео је оружје у руке да се одупре окупаторима. У Црној Гори је тринаестог јула букнуо свеопшти народни устанак. По томе се разликује устанак у Црној Гори од развитка борбе у осталим крајевима. Црногорски народ устао је као један човјек, не мислећи колике ће бити жртве, јер је био спреман да их даје, устао је због тога што је волио да се с оружјем бори и да изгине, ако је потребно, у тој борби, него да поклекне пред мрским окупаторима. Њега је у том величанственом устанку руководила и она традиционална љубав према руском народу, према великом Совјетском Савезу, за кога је знао да се ухватио у коштац с највећом немани, с највећим непријатељем Словена, — и не само Словена, него и читавог човјечанства.

И по тој јединствености, по тој одлучности читавог црногорског народа, ваш устанак је карактеристичан за народноослободилачку борбу у Југославији уопште.

Али шта је бацило љагу на црногорски народ?

Црногорци, који су тако рећи чистили окупатора на својој земљи, имали су несрећу да се у њиховим редовима нашло неколико издајника. Одвајкада су код појединих народа постојале издајнице. Али издајнице црногорског народа, као и издајнице српског и хрватског и словеначког народа, премашују све које познаје хисторија наших народа. Но, питамо се — да ли би домаће издајнице, издајнице црногорског народа, биле кадре да унесу раздор у редове оне јединствене фаланге, која је била у Црној Гори, да није било издаје са стране? Не би. Оних пар издајника били би прегажени и презрени од самог црногорског народа. Али нашли су се издајници са стране, нашле су се издајнице у Лондону, које су преко свог министра, тада још пуковника Драже Михаиловића, слали овамо своје емисаре да унесу смутњу у редове црногорских бораца, да забију нож у леђа црногорском народу. Главну кривњу носе они у Лондоду, затим њихов експонент Дража Ми-

хаиловић и сви они који су подло ковали планове већ 1941. године да спријече ослободилачку борбу народа Југославије.

Шта показује данас процес против Драже Михаиловића и његових сарадника? Он показује чврсто јединство и истовјетности гледишта реакције у нашој земљи и у иностранству. Већ 1941. године ковао се чудовишни план како би се спријечила ослободилачка борба народа Југославије, јер су непријатељи наших народа врло добро знали да се ради о борби која има за циљ, да се истјера окупатора и и да се уништи оно старо, које је довело до катастрофе старе Југославије. И баш зато, они су се ујединили и водили заједничку борбу. Ви сте видјели да је на том процесу дошло до пуног изражаја то јединство. Дражи ништа није сметало да се веже са крвником Срба, Павелићем; Дражи ништа није сметало да се повеже са Степинцем, с главом католичке цркве у Хрватској; Дражи ништа није сметало да буде шпијун, још и прије рата. Таквог су експонента нашли они који су ковали уроту против народа Југославије и помоћу њега спроводили страшна недјела над српским народом и другим народима Југославије.

Шта онда доказује величанствена пobjеда која је постигнута против свих тих непријатеља? Она доказује да је народ током четири године борбе заиста морао да даје страховите жртве, да би спријечио остварење планова које су исковали окупатори, домаћи издајници и реакција у иностранству. То у исто вријеме доказује колико је велика и значајна пobjеда коју су наши народи, ево, извојевали над свим тим непријатељима који су се на њих били окомили. Кад их почнемо бројити, има их врло и врло много. Кад помислимо колике су биле њихове снаге, не само бројчане него и у техничком погледу, онда можемо схватити сву замашност величанствене борбе коју су народи Југославије водили и у којој је у првим редовима учествовао црногорски народ, у којој је црногорски народ дао велике и драгоцјене жртве.

Реакција ни данас не мирује. Она је претрпјела пораз на бојном пољу. Она је претрпјела главни пораз на политичком пољу. И ту смо ми победили. Али она не мирује. Она даље ради, и то и ова унутра као и она из иностранства, у циљу да напаоности властитој земљи. Став који заузима реакција у животним питањима Југославије, као што је на примјер питање Истре, Трста Словеначког приморја и тако даље, потпуно је идентичан са ставом међународне реакције. Ту се наша реакција показала дубоко анационалном. Њој су главни њени лични интереси, њој је главно како да се дочепа власти, — па ма то било и помоћу ђавола, само да она поново сједне на грбачу народа. Она би због тих својих личних интереса била спремна дати туђину још неки комад окрвављеног и измученог тијела наше земље.

Данас је потребно да имамо чврсто збијене редове, потребно је да будемо будни унутар наше земље, да будемо будни чак и унутар наших редова да се у њих не би увукао непријатељ. Бу-

дност је потребна због тога што се наша реакција не устручава да буде обичан агент туђина и да служи његовим интересима на штету наших народа. Морамо бити будни због тога што непријатељи нове Југославије, баш преко те домаће реакције, покушавају спријечити свим средствима привредни развитак наше земље, њену обнову, њен напредак. Можемо да видимо да је наша реакција почела да се покрива плаштом демократије. Ево, на примјер, бранилац на процесу оптуженог Драже Михаиловића, који је, чини ми се, члан Демократске странке, — погледајте, његово мишљење, његову идеологију. Он је бранио Дражу Михаиловића. Бранили су га и други, али га он није бранио с правилног становишта. Њему није важно да ли је његова одбрана морална или није. Из његове одбране издаје избија неодољива мржња према народу. Он је бранио Дражу са свог реакционарног, дубоко ненародног становишта. Бранио га је са становишта непријатеља народа. За њега нису важне стотине и хиљаде, десетине хиљада жртава, за које одговарају Дража и његови сарадници. За њега све то није важно. Свједоци с рупама на пререзаним грлима, који су се појавили пред судом, нису за њега важни. Њему је важна његова реакционарна идеологија, која се састоји у томе да народ није смио онда да се диже на оружје, јер га на то није позвала издајничка влада у Лондону. Он је тако поставио ствари. А затим: ако су партизани смјели да стварају своју војску, зашто не би смио и Дража Михаиловић да ствара своју „војску у отаџбини“, без обзира против кога она ратује, па ма ратовала и против сопственог народа? Он је, каже тај такозвани бранилац, имао право, јер је постојала такозвана законита влада у Лондону. То је идеологија не само браниоца Јоксимовића, него и других Јоксимовића који се крију под демократским плаштом.

Кад знамо и видимо оваква гледишта данас, последије толико крви и жртава, последије тако јасних докумената издаје, кад видимо да се они не жацају да о тој издаји говоре као о нечем законитом, онда нам је исто тако јасно и нешто друго: ми не можемо имати самилости према таквим људима. Ми их не можемо трпјети у нашим редовима.

Овдје хоћу да кажем да то нису само људи као што је Јоксимовић, да се не ради само о људима његове боје, него да има људи и других боја, који се исто тако крију под плаштом демократије. Има људи који су се увукли у Народни фронт, не да би унутар Фронта приложили своје снаге за добро народа, него да би изнутра роварили, да би унијели смутњу. Ту се махом ради о појединцима, који су у Народни фронт дошли недавно. Наши народи су у Народном фронту одавно, а појединци који претендују да буду вође народа дошли су недавно. Ако ти људи сматрају да наша војска не мора бити обучена јер је то по њиховом мишљењу на штету народа, а ко ти људи сматрају да је на штету народа што су официри наше Народноослободилачке војске — који су се

калили у својој сопственој крви на бојиштима — обучени као официри, онда то нијесу пријатељи ни Народног фронта, ни народа, а камоли наше Армије. А ево, таквих људи има и у Народном фронту. Шта то значи? То значи одвратну демагогију и ништа друго. То није ништа друго него подла противнародна демагогија, којој нема мјеста у нашим редовима.

Народ је заволио своју војску због тога што је она дубоко народна, што је она крв његове крви. Она је саставни дио народа, она је израсла у величанственој борби, у њу је народ послао своје најбоље синове, па чак и своју дјецу од 15 година. То је народна војска и наш народ зна да је таква војска њему потребна, јер она треба да брани његове тековине. А онај који сматра да данас треба бацити копље у трње, тај има извјесне рачуне. Њему није у рачуну да постоји наша војска. Он би хтио да ми немамо војску. Он би то хтио, јер се нада да ћемо се ми сами разоружати и онда постати плијен свију и свакога. Но наш народ никад неће дати оружје из својих руку, јер га је својим сопственим рукама узео, уставши у борбу, и он ће га чувати и бранити оно за шта је своју крв дао.

Да се осврнемо с неколико ријечи и на друге нијансе те наше унутрашње реакције, чија су гледишта потпуно идентична с онима које сам овдје набројао. У Хрватској — под именом ХСС, под именом католичке цркве — окупља се хрватска реакција, окупља се и настоји свим средствима која јој стоје на располагању да онемогући нормалан развитак послије овог великог Ослободилачкога рата. Они исто тако раде на томе да унесу не само камен смутње у сам хрватски народ, не само да разбију његове редове, него исто тако да поново изазову мржњу између народа хрватског и српског. И то је дјело међународне реакције, исто тако као и оно о коме сам мало прије овдје говорио. И то је исто тако дјело оне наше реакције која је побјегла у иностранство. И то је дјело наше унутрашње уједињене реакције. Мислите ли ви да између реакције српске, хрватске, словеначке, и тако даље постоји каква национална нетрпељивост? Нешто код њих постоји: пуно јединство у борби против народа. Они јединствено ударају на Народни фронт, на несаломљиву силу која је створена у овом великом рату.

Шта је наш Народни фронт, да ли се он може назвати само фронт? Не, то је нешто више. Наш Народни фронт — то је савез радника, сељака и народне интелигенције. То је јединствени, несаломљиви савез. То је, према томе, више него што је народни фронт, више него обични фронт. Народни фронт се није стварао у канцеларијама и кабинетима, он се није стварао по споразумима на папиру, него се стварао одоздо, у најтежим данима хисторије наших народа. Он се стварао на бојном пољу, он се стварао у позадини, он се стварао и на непријатељској територији, гдје су се окупљали, на начине који су им били могући, сви они који воле

ову земљу. У том Фронту се налазе сви који воле Југославију каква је данас, — без обзира на професију, на националност, на вјеру. То је један снажан, несаломљиви савез радног народа града и села радника, сељака и поштене интелигенције, свих родољуба. И видите, они појединци о којима је ријеч, а морам да вам кажем да је таквих врло мало, ушли су у Народни фронт с извјесном тенденцијом. Они су ушли тамо гдје су видјели да су отишле масе, за које су сматрали да припадају њима. Њима су увијек били потребни гласови, они и сада траже гласаче. Они су ушли унутра да би разбили Народни фронт. Они не могу да схвате дубоки прелом у животу наших народа, не могу да схвате дубоки препород који је настао у нашим народима. Они кажу да је Фронт био добар за вријеме рата и првих дана послје рата. Али сада, кажу, Фронт није потребан, него треба свако да носи што има. Они мисле да се од гранитне стијене, која се зове Народни фронт, може нешто одвојити. Они то мисле, али се варају. И сва њихова настојања свршиће се тиме што ће се сами одбити од те стијене и отићи тамо одакле су и дошли. Нама нису у овом величанственом савезу потребни они који сметају, већ само они који раде.

Наш Народни фронт је и те како добро положио испит за вријеме рата. Он га и те како добро полаже и данас, у вријеме мирне изградње. Да ли би били могући успјеси које ми постижемо без таквог јединства које постоји унутар Народног фронта? Не би. Без Народног фронта, без братства и јединства наших народа успјеси не би били могући. Они су могући само због тога што народи наших федералних јединица, уједињени унутра и једни с другима, представљају снажну силу, кроз коју провијава велики стваралачки полет и из чије се средине свакога дана уздижу све бољи и бољи људи, који носе тај елан и који стварају чуда у данашњој изградњи, као што су на бојном пољу стварали чуда од херојства. И зато можемо данас овдје одговорити свима онима који сањају о томе да ће се тај Народни фронт разбити: не може се он никада разбити, он ће остати јединствен, јер је потребан народу. Он је потребан народу и због тога што постојање оваквог јединства кроз Народни фронт — гарантује државу снажну изнутра и споља. Овакво јединство народа кроз Народни фронт даје гаранцију да ћемо моћи да извршимо све задатке који стоје пред нама, у изградњи наше земље, у обнављању онога што је порушено и у стварању много чега новог, што наши народи нису имали, а што сада имају могућности да створе. — То је одговор онима који желе да унесу смутњу у редове народа Југославије.

А сада, другови и другарице, неколико ријечи о нашим интересима, који се данас мјере на међународној ваги — да ли ћемо или нећемо постићи да добијемо оно што је наше. Ради се о Трсту, о Истри, Словеначком приморју. Наш је народ ушао у борбу на страни савезника и није се цјењао у оном страшном

часу, када је требало дати све од себе, па и своје животе и имовину. Није се цјењакао и није питао: Шта ћете ви нама дати за то што идемо у борбу? Наш народ је, не цјењајући се, дао све од себе, дао огромне жртве, и не гледајући на њих борио се и доприносио општој савезничкој ствари врло много. И сада, последице овога рата, има међу нашим савезницима неких који оспоравају наша национална, наша човјечанска, наша животна права.

Кад је у питању Словеначко приморје, Истра и Трст, онда је ту у питању наша сопственост. Ако је она до сада, до овога рата, била под туђином, — то није била кривња наших народа. То је била кривња они хкоји су нам наше одузели и дали Талијанима. То је била кривња оних који исто тако и данас хоће да нас поцијепају и награде онога који је био нападач на нашу земљу. Овдје није ријеч о томе да ми тражимо нешто туђе, није ријеч о томе да ми тражимо нешто немогуће. Овдје је ријеч о томе да ми тражимо само оно што је наше и ничије више.

И, разумљива ствар, ако погледате борбу за зеленим столом у Паризу, ви ћете видјети да је на нашој страни само наш велики савезник, хисториски савезник наших народа, Совјетски Савез. Видјећете да само он брани наше интересе и да код осталих савезника нема разумијевања за наше интересе. Једино Совјетски Савез упорно, стопу по стопу, брани наше интересе, док код осталих савезника ми не наилазимо ни на какве симпатије. Њихове симпатије и њихова — како их они често зову — сентиментална осјећања јесу на страни побијеђених. Штавише, вјероватно ће и с Њемачком бити тако. Може ли то у души наших народа оставити неке симпатије према нашим савезницима? Не може. Нека се нико не чуди, ако срца наших грађана, срца наших народа, она срца која су куцала на бојном пољу таквом вјерношћу за општу савезничку ствар, ако та срца буду испуњена горчином према онима који нам наносе такве неправде и оспоравају наша права! Разумије се, ми се нећемо сложити с рјешењем какво они хоће. Не можемо се сложити. Ми ћемо и даље да бранимо наша права. А одбрана наших права ићи ће увијек у границама могућности. Ми никада нећемо учинити нешто што би значило неку авантуру или неки раздор међу народима. Али ћемо морално остати чврсти у том свом захтјеву и бранићемо га тако дуго док једног дана сва наша браћа не буду у оквиру наше лијепе земље, која се зове Федеративна Народна Република Југославија.

Југославија је стекла у овом рату велике симпатије, и те симпатије, које према нама има читав напредни свијет, продужују се и даље сада, у овом периоду. И сада, када тражимо своја права, напредне снаге свијета на нашој су страни. Оне симпатицу захтјев који постављамо. Али шта ћете, постоје силе које спречавају да се реализују не само наше тежње, него и захтјеви оних који су у овом рату били заједно с нама и заједно се борили против заједничког непријатеља. Па ипак баш те симпатије слободо-

љубивога свијета, симпатије народа у савезничким земљама, уливају нам вјеру да смо на правом путу. Најбоље мјерило оправданости наших захтјева баш и јесте расположење демократског свијета. То је и најбоље мјерило да смо ми у праву, и ми ћемо то своје право и даље бранити.

Другови и другарице, нећу овдје ништа да проричем нити могу да кажем шта ћемо постићи. Рјешење које је донијето већ је прилично јасно. Али ми ћемо продужити своју борбу и настојаћемо да бранимо своја права. Само, нека нико не мисли, ако би тамо било донесено такво неправедно рјешење које не би задовољавало наша права и наше интересе, да ћемо ми учинити неке непромишљене кораке. То неће нико дочекати, иако сам дубоко увјерен да би можда неко и желио да се истрчимо. Не, ми смо навикли да будемо стрпљиви и упорни у својој борби. Зато сам то хтио да вам кажем, да се зна и да нико не може да унесе у народ неки немир или провокације.

Југославија се данас налази у пуном полету унутрашњег стваралаштва, унутрашње изградње. Она данас није више оно што је била некад — усамљена барка на узбурканом мору. Она има око себе вјерне пријатеље и савезнике. Она има савез с великом и непобједивом силом — Совјетским Савезом. Она има савез са Совјетским Савезом, а тај савезник омогућава нам миран ради и миран развитак. Наши народи знају цијенити велику ослободилачку улогу Совјетског Савеза. Наши народи знају цијенити Совјетски Савез као свога заштитника. Наша земља има савез и са словенским земљама — Пољском и Чехословачком. С овим земљама обновљено је старо пријатељство, и не само обновљено, већ је много јаче него што је икада било. Оно је чврсто, а наша земља и наши народи уживају у тим братским словенским земљама велике симпатије и велику љубав. Ми смо јуче створили Уговор о пријатељству и узајмној помоћи са сусједном Албанијом. Албански народ воли Југославију као што југословенски народи воле Албанију. За свагда је уклоњен онај камен смутње који је постојао између наших земаља. Створен је — не само на папиру — Уговор о пријатељству и узајмној помоћи. То је искрено пријатељство, оно је израз тежњи и народа Албаније и народа Југославије. И ту је Југославија добила једног вјерног савезника, који је још у току овога рата стао на њену страну и који је готов да иде с нама и дијели заједничку судбину. С братском Бугарском су наши односи одлични. Специјални положај бугарског народа онемогућава да односи дођу до пуног изражаја. Али није далеко час када ће и бугарски народ моћи потпуно слободно да одлучи о својим жељама и тада ће се ријешити какви ће бити односи између Бугарске и Југославије. Да ће ти односи бити чврсти, да ће они бити несаломљиви — то је већ данас јасно. Исто тако и с другим земљама у нашем сусједству, као с Румунијом, наши су од-

носи најбољи. Наши су односи заиста пријатељски и срдачни, и они се све више продубљују и поправљају.

Ето, као што видите, другови и другарице, Југославија је у току једне године, баш благодарећи својим великим жртвама и својим великим заслугама у овој величанственој борби, брзо стекла много пријатеља, чврсто се с њима повезала и створила све предуслове да се несметано, без икакве опасности извана, развија онако како су наши народи жељели, онако како су жељели они који су пошли у борбу и дали своје животе.

Нама је само жао, као што рекох, што не наилазимо на разумијевање код неких наших савезника у рату. Али то не значи да ми не желимо да и односи с тим државама буду бољи него што су данас. Ми смо увјерени да ће народи у тим земљама настојати и успјети да те земље оцијене Југославију онако како она заслужује и вјерујемо да ће наши односи и с њима у најскоријој будућности бити најбољи.

Ето, другови, све то стечено је у Ослободилачкој борби. Ето, то је резултат, код вас — 13. јула, то је резултат 7. јула у Србији, то је резултат устанка у свим нашим федералним јединицама, то је резултат упорне борбе, натчовјечанских напора и жртава наших народа.

Шта би с нама данас било да се наши народи нису латили оружја 1941. године и опрали срамоту коју су им нанијели унутрашњи издајници? Били бисмо играчка у рукама разних империјалистичких сила. Али данас нисмо ничија играчка. Ми смо слободна независна земља, чврста изнутра, саграђена на новим социјалним и политичким темељима, повезана с великим искреним савезницима. Ми смо чврсто ријешени да с нашим савезником Совјетским Савезом и у миру идемо заједно, исто тако као што смо ишли и у рату. Никада нико неће моћи да поколеба савез, да поколеба пријатељство, да ослаби љубав која постоји између нас. У рату смо ишли заједно. Идемо заједно и у миру. Наша је судбина повезана и с осталим братским словенским земљама. Ријешени смо да бранимо своје, ријешени смо да се боримо за мир. То је оно што народи Југославије хоће и код чега ће устрајати.

ГОВОР У БАРУ 18. СЕПТЕМБРА 1959. ГОДИНЕ

Веома ми је драго што ми се пружио могућност да дођем овдје и да за ово кратко вријеме видим овај крај. Разни послови и честа одсутност из земље онемогућавали су ми да посјетим све наше крајеве и то је узрок што је прошло толико много времена од мог прошлог доласка до ове посјете.

Примијетио сам да се овај крај толико измијенио да сам већ и заборавио гдје је био стари Бар. Овдје ниче једно ново насеље, нови град, који ће имати једну од најљепших лука на Јадрану. Ја видим да и ви у Црној Гори идете напријед, заједно са осталим нашим крајевима, без обзира на многе тешкоће, које нису биле проузроковане субјективним грешкама, већ су дошле споља. Било је, разумије се, чешће и код нас извјесних грешака, али сте ви овдје учинили велики скок напријед захваљујући напорима наших радних људи. Ја сам био у Црној Гори прије рата и за вријеме Народноослободилачке борбе и видио сам многа мјеста од Титограда до Никшића и у околини Жабљака. Сам Титоград је некада личио на обично село, а данас је модеран град.

Овај крај Југославије био је много заостао. Додуше, ја овдје нисам био од 1951. године, али на основу онога што читам и што ми другови причају могу рећи да је у вашој Републици остварен један револуционарни преображај. Друг Благо ми је причао да у Никшићу ради неколико хиљада радника, који више нијесу са старима, патријархалним и заосталим схватањима, већ су то нови радници, социјалистички људи, комунисти, нови грађани Црне Горе и Југославије. Социјалистичка изградња и индустријализација наше земље играју велику улогу у том преображају човјека и у стварању бољих материјалних услова.

Ја знам ваше тешкоће и познато ми је да сте ви могли ићи брже напријед, да сте имали довољно материјалних средстава, и ви сами знате да ми већ дуго дискутујемо о томе којој републици треба пружити највише помоћи. Ја сам, другови и другарице, увијек на страни оних којима највише треба. Добра је особина наше социјалистичке заједнице да код наших руководећих људи увијек побјеђује свијест да се пружи помоћ оним републикама којима је најпотребније да би се што прије и брже развиле. Црна Гора се још увијек налази у развоју иза осталих наших република, и њој треба још увијек много помагати. Ви у томе можете рачунати на моју подршку.

У чему је перспектива развика Црне Горе? У пољопривреди ви не можете постићи висок степен производње, јер немате поља која има Војводина, Словенија, Барања и други житородни крајеви. Ви имате брда, крше — и једино у појасу дуж јадранске обале можете да улажете у пољопривредну производњу и да постигнете више него до сада, ако будете увели савременији начин обраде земљишта. Међутим, хтјели ви то или не, ви ћете морати да развијете индустрију, и то не неке мегаломанске комбинате већ више нових индустријских предузећа за која ћете имати обезбијеђене сировине. Такође ћете моћи да градите прерађивачку индустрију. Није довољно што у Никшићу имате огромно предузеће, већ треба у Црној Гори да створите више нових предузећа у којима ће радити што више људи. Задатак је наше заједнице да од њих створи способне социјалистичке раднике.

Хтио бих, другови и другарице, да вам ставим једну критичку примједбу. Прошло је прилично времена, а ви сте учинили врло мало да искористите огромне могућности које постоје у вашем крају. Код вас има много сунца и мислим да би требало више да садите воће, нарочито јужно, које ми још увијек увозимо. Разумије се, ја не мислим да ви можете произвести толико лимунова и поморанци да задовољите читаву Југославију, али бисте могли боље да користите ове могућности. Ви можете у том погледу да постигнете далеко боље резултате ако будете смјелије примјењивали нови, савремени начин рада, ако убиједите сељака, ако већ немате довољно задруга, да је то неопходно и корисно. Чуо сам да сељаци неће да саде воће јер треба дуго чекати док донесе први род. То је тачно, али зар неко ипак не мора почети? Да смо то учинили прије десет година, ми бисмо већ имали неке резултате. Дајте, учините то бар сада.

Ви имате прекрасне услове за развика туризма. Ја бих вам савјетовао да не градите велике хотеле, већ мање објекте, кампове. Ви имате плаже каквих нема нико у Југославији, врло идеалне климатске услове који чине да у вашој Републици има много сунца и свјежих ноћи у планинским крајевима. Туристичке могућности Црне Горе су велике, али оне тешко могу да се користе док не буде завршена изградња јадранске магистрале, чије довршење представља неопходан услов за развика туризма у читавој Југославији.

Дижем ову чашу за ваш успјешан рад, за изградњу ваше Републике, за срећу и напредак Црне Горе, за срећу и задовољство свих вас и цијелог црногорског народа.

ГОВОР У НИКШИЋУ 20. СЕПТЕМБРА 1959. ГОДИНЕ

Другови и другарице,

Грађани и грађанке Никшића и околице,

Дозволите ми да вас прије свега најтоплије и најсрдачније поздравим.

Ја сам данас дошао овдје, у ваше мјесто, да видим резултате стваралачког рада радних људи. Ја сам обишао вашу фабрику, видио сам је и увјерио сам се да су младићи који раде у њој, тј. омладина, у невјероватно кратком периоду савладала технику и производњу, што је веома драгоцјено за нашу социјалистичку Југославију. Црна Гора није имала индустријских традиција и њени синови нису имали гдје да се васпитавају у индустријској производњи, па ипак су они у необично кратком времену савладали процес производње и данас рукују веома успјешно врло компликованим машинама. Ова фабрика има за нашу социјалистичку земљу неоспорно огроман значај, јер ствара продукте који су веома потребни за даљу изградњу социјализма у нашој земљи. Она се, додуше, налази још у почетној фази производње, али већ сада има велике могућности да се даље развија и да даје нашој земљи богати асортиман производа. Осим тога, она пружа огромну могућност да се у њој васпитавају све нови и нови кадрови, омладинци Црне Горе, који не морају увијек бити везани за ову фабрику, али ће им бити отворена врата у осталим предузећима широм Југославије.

Јасно је да један овако велики објекат много значи за Црну Гору, али је он ипак на једном мјесту и не може обухватити читаву Црну Гору, да би омладина Црне Горе могла да се поучава у новом позиву, радничком позиву. Зато Црна Гора стоји данас на путу изградње нових и нових предузећа, у којима ће се црногорска омладина васпитавати, у којима ће радити, стварати и давати нашој заједници нове производе.

Ми смо већ говорили о томе како је Црна Гора у једном кратком периоду послје рата, и то у каснијем времену а не одмах првих година, постигла огромне резултате. То доказује да је стваралачки смисао код црногорског народа и код црногорске омладине на великој висини и да ће веома лако савладати технику и модерну производњу и у најкомпликованијем предузећу. У том погледу ја желим много успјеха нашој омладини, а исто тако же-

лим много успјеха и овом вашем предузећу, да што брже и смјелије иде напријед у освајању нових производа.

Ми данас у социјалистичкој Југославији изграђујемо нашу индустрију веома брзим темпом. Ми смо већ створили основу, створили смо базу да се данас много шире и бројније граде нове фабрике које ће задовољити широке потребе наших грађана. Морам да кажем да нам се чуде многи људи који долазе у нашу земљу како је Југославија, која је била позната као аграрна и индустријски неразвијена земља, тако брзо освојила богат асортиман најкомпликованијих производа, електричних, техничких, машинских и других средстава, која ни по чему не заостају за производима индустријски најразвијенијих земаља на Западу. То је зато што је наш човјек, наш радник, радио са пуном вољом и улагао све своје умне и физичке способности да би што прије надокнадио оно што му је историја ускратила у прошлости, да би достигао најнапредније и најразвијеније земље. То доказује не само високи елан него и способност наших људи да се брзо прилагоде и да брзо освоје производњу.

Нама су говорили са свих страна, а нарочито на Западу, кад смо хтјели да градимо неку велику фабрику или кад смо тражили млазне авионе, да нам то не треба, да нећемо моћи користити те компликоване машине и да ће нам требати деценије и деценије да бисмо освојили тако високу технику. Показало се, међутим, да су наши младићи, наши авијатичари савладали ту технику за шест мјесеци и данас се већ убрајају међу најспособније авијатичаре на млазним авионима. Показало се такође да су наши радни људи, омладинци и омладинке, за неколико мјесеци овладали техником руковања и најкомпликованијим машинама у разним фабрикама. Нашем човјеку за ово није било потребно много времена. Интелигенција наших људи је висока, али је она дрско била успавана не кривњом наших народа већ кривицом других који су онемогућавали да се наша земља развија и иде брже напријед. Прије рата Југославија је представљала богато поље експлоатације иностраног капитала. Домаћа буржоазија настојала је да исцрпљује радничку класу до изнемоглости, дајући јој такве задатке у производњи који су имали најгрубљи карактер. Она је специјалисте доводила са стране и високо их плаћала. Данас ми сами освајамо производњу и сваким даном ту постижемо све веће успјехе, и вјерујте да није далеко час кад ће Југославија у свијету представљати високо развијену индустријску земљу.

Данас наша индустрија не само да задовољава у многеме наше сопствене потребе, него њени производи све више продиру и на инострану тржишта. Чак и на Западу постоји потражња за нашим машинским и другим веома компликованим производима, а да и не говоримо о потражњи других земаља које нијесу довољно развијене. Пред нашим радним људима стоји велика и свијетла перспектива. Прије неколико година ја сам у својим говорима

стављао акценат на то да наши производи треба да имају што бољи квалитет. Разумије се да у почетку производње квалитет наших производа није могао да буде на оној висини какав је био на Западу, али га је данас достигао. То је оно што импресионира, и нас који смо савременици, који радимо овдје, испуњава нас све већим повјерењем у вас, у радне људе, у нашу радну омладину.

Ми, разумије се, имамо још извјесних недостатака које треба што прије да отклонимо. На примјер, ми још увијек увозимо неке производе које можемо у земљи произвести. То значи да нема довољно кооперације између наших предузећа и фабрика. На последњим велесајмовима у Београду и Загребу ја сам видио, а то су ми саопштили и другови који раде у машинској индустрији, да се све више развија кооперација између наших предузећа. То је баш оно што ће омогућити бржу и масовнију производњу, већу прецизност и виши квалитет производа. Зашто да се свако предузеће бави свим и свачим? Нека се специјализира у појединим стварима и нека заједнички, са другим предузећима, производи сложене машине. Таква кооперација потребна је данас још у многој мјери широм Југославије. Има људи који по инерцији, кад им треба неки производ који немају, иду и наручују га у иностранству, умјесто да иду у друга предузећа и да се договоре о његовој производњи. Ми морамо за то да дајемо валуту, која нам је нарочито потребна. Има још понеких људи који то чине и којима је лакше да иду у друге земље, на Запад. Да ли је то неповјерење према нашим производима, или је то нешто друго што је још много горе? То су слабости које наша индустријска производња треба што прије да отклони.

Рекао сам већ да смо створили основне темеље за даљу индустријализацију наше земље и да већ сада све шире и шире идемо у изградњи наше индустрије. Једну од наших слабости представља и то што нисмо имали досад могућности ни довољно средстава да у ширењу наше индустрије идемо у крајеве који су мање развијени. У почетку је била тенденција, чак и код наших руководећих људи, да се индустрија ствара тамо гдје постоји традиција, гдје има кадрова, тј. око великих градова. Људи су мислили да се сеоска омладина не може брзо да приучи. Показало се, међутим, да то није било тачно, и ваш примјер најочигледније показује колико су се људи варали. Ми имамо примјера да су и у најзаосталијим крајевима наше домовине, Македоније, Црне Горе и Босне, наши људи успијевали да се врло брзо прилагоде новом раду, да се брзо осипособе и вјешто стварају производе који су потребни нашој социјалистичкој заједници. Разумије се, није увијек могућно да се свуда стварају предузећа, нарочито тамо гдје нема скоро никаквих услова, гдје нема потребних сировина. Таква мјеста постоје, и у таквим случајевима треба стварати нека мања прерађивачка предузећа, која ће привући младиће и дјевој-

ке са брда, да би они могли да раде и зарађују и тако подижу свој стандард живота.

Неразвијени крајеви наше земље представљају сада основну бригу руководства социјалистичке Југославије. Ми морамо овом питању посветити највећу пажњу и настојати да се у том правцу што прије постигну извјесни резултати. Интересантно је, другови и другарице, да данас што год имамо више фабрика и што год више их градимо, све нам више треба. Зашто? Зато што људи имају веће захтјеве, што људи више не могу да се задовоље садашњим стандардом, иако је он данас већи него што је био. Кад се данас посматра наша земља, све мање и мање се у њој примјећују разлике између села и града, наши сељаци не ходају више у традиционалним одијелима, слабо обучени, већ се облаче у одијела која треба да носи радни човјек. То показује да не говоре истину они који кажу да у социјалистичкој Југославији данас опада стандард живота.

И на другим пољима стваралаштва ми смо постигли огромне успјехе, нарочито посљедњих неколико година. Узмимо само нашу пољопривреду за примјер. Кад смо почели стварати базичну индустрију, ми смо били свјесни да морамо запоставити једну другу грану привреде, пољопривреду, јер нисмо имали средстава. Али чим смо били у могућности да то учинимо, ми смо се у пуној мјери ангажовали и дали приоритет нашој пољопривреди. Али при том ми нисмо ишли према оној народној изреци „Плети kotaц као отац“, него смо настојали да унесемо нове методе у нашу производњу. Кад смо у почетку указивали на нове методе и могућности у пољопривреди, неки наши компетентни стручњаци су са скепсом посматрали и сумњали су да можемо постићи оно о чему смо говорили. Требало је неколико година да разбијемо та заостала схватања, и кад смо то учинили, показали смо на лицу мјеста да земља може дати не осам, десет или петнаест, већ тридесет, педесет и осамдесет метричких центи жита по једном хектару. Стручњаци су се у почетку чудили, а затим су прионули сви као један на рад. И ови велики резултати које смо постигли не представљају максимум онога што се може постићи.

Кад говоримо о нашој индустријској и пољопривредној производњи, разумљиво је да се поставља питање не само њеног квантитета и квалитета, него и за које вријеме је то постигнуто. тј. поставља се питање продуктивности рада. Продуктивност рада у Југославији је данас већа него што је била прије 2—3 године, али она сутра мора бити још већа, јер ми још увијек заостајемо у погледу продуктивности рада за многим земљама у Европи. Али, продуктивност рада не зависи само од радника, јер сам имао прилику да видим у многим нашим предузећима да радни колективи чине огромне напоре. Јасно је да у старом и застарјелом предузећу из објективних разлога продуктивност рада не може бити онолика колика је у модерном предузећу. Продуктивност

рада зависи од радника и од организације предузећа односно од тога како се организује рад унутар предузећа, а исто тако и од опреме. Руководиоци предузећа морају се бринути да радници могу повећати продуктивност рада, јер су свјесни да од повећања продуктивности рада зависи и подизање њиховог животног стандарда. То је оно са чим се још данас боримо, иако ту имамо све мање тешкоћа, јер су радни колективи постали свјеснији да животни стандард зависи од њих самих. Јасно је да је веома важно за нашу индустријску и пољопривредну производњу какви су односи између радних колектива, какви су односи између радника и руководилаца предузећа. Ако су односи рђави, ако се руководиоци одвајају од радног колектива и замишљају да они морају имати неке специјалне привилегије, онда то није добро. Разумије се да стручни људи морају бити награђени према својим способностима и доприносу који дају. Радници морају видјети у томе оправдан разлог, а не неку неравноправност која може стварати злу крв у предузећу. Успјех фабрике и успјех пољопривредног предузећа зависи од хомогености и јединства радног колектива, као и од правилне расподјеле унутар сваког колектива. То је било веома важно нарочито код израде тарифних уговора и правилника.

Када сада, другови и другарице, повећавамо изградњу разних предузећа, и мањих и већих, поставља се питање социјалистичког такмичења. У чему је суштина социјалистичког такмичења? Његова суштина лежи у предузећу, у производњи, а не у инвестицијама. Не може бити такмичења у томе ко ће више инвестирати, јер заједница има један општи план, општи програм. Наша заједница и савезно руководство мора правилно видјети потребе сваке републике посебно, и кад се одређује расподјела средстава, то мора бити тако учињено да не буде на корист једне републике а на штету друге. У инвестицијама нема такмичења. Ту треба да влада правилан дух, и висока свијест да се све наше републике морају дићи на виши степен, да треба ликвидирати разлике које још донекле постоје и да развијеније републике још увијек морају нешто више дати за оне које су мање развијене. Разумије се, ако би неко та средства која дају друге републике занемаривао и употребљавао за оно што није потребно, онда је ту правилан приговор. Ако неко сматра да треба да ствара нека предузећа само зато што таква постоје у другим републикама и настави то да ради, онда ћемо ми стварати једнородна предузећа која нису потребна у свим републикама, што ће нанијети штету не само појединој комуни, појединој републици већ и читавој нашој заједници. Кад се стварају многе једнородне фабрике, онда се морају знати капацитет, потребе наше земље, тржишта и могућности за извоз. Ми не можемо данас у свим производима рачунати на извоз, јер на иностраним тржиштима имамо много конкурената који дају своје производе по јевтинијој цијени, па чак

и по демпиншким цијенама. Ми морамо пазити да у нашој производњи буде осигуран рентабилитет, не за кратко, већ за трајно вријеме. Таква предузећа треба да градимо. Даље, између република треба да буде таква расподјела да ће она бити спона даљег учвршћавања братства и јединства наших народа. То је оно што тражимо од наших људи.

Другови и другарице,

Дозволите ми да сада кажем неколико ријечи и о одјеку успјеха које смо постигли у нашој социјалистичкој земљи. У нашој земљи и најокорјелији противници изградње социјализма, остаци старог, данас су начисто да је једино у таквом систему какав ми имамо било могуће учинити тако огроман напредак. Разумије се, то не говоре у ширем кругу, нити то пропагирају, већ тако међу собом разговарају. Вани, у многим земљама на Западу, мислим да нема скоро ниједне земље која нам не признаје да смо за једну деценију извршили оно за шта је другима било потребно 5—6 деценија. Иако се многи диве овим нашим успјесима, у неким источним земљама, нарочито у нашем сусједству, поједини руководиоци људи нам не признају те успјехе из пропагандистичких разлога. Кажу да смо ми ревизионисти, да смо у индустрију унијели ревизионистички дух и теорију, да смо упропастили своју пољопривреду, да је то ревизионизам итд. А ја кажем да би ти људи који нам пребацају да смо унијели ревизионизам у нашу пољопривреду и индустрију требало да дођу овдје и да виде резултате тог ревизионизма. Ако се погледа наша пољопривреда, која је баш ове године учинила огроман скок благодарећи савременим методима производње, онда се може оцијенити колико је огромно наша земља одскочила не само од оних који су били прилично заостали него чак и у свјетским размјерама. На примјер, један наш срез, осјечки срез створио је такав вишак производа за тржиште који цијела Албанија не би могла да произведе. Ја узимам ово упоређење, за Албанију, зато што се њени руководиоци увијек „чешу“, у нас 220 хиљада тона тржишног вишка има само осјечки срез, а то они у Албанији не могу да произведу. Ето, у овом огромном скоку у пољопривредној производњи огледа се тај „ревизионизам“. Свима њима је то познато, али они ипак обмањују своје људе и клевећу нас даље. Кажу, даље, да немамо стоке, иако смо ми ту већ постигли велике успјехе.

Видите, другови и другарице, умјесто да се радују кад виде да је један народ, који је толико претрпио у својој прошлости и дао огромне жртве у прошлом рату у тако кратком периоду учинио тако огроман скок напријед, они говоре неистину. Добро, ако они сматрају да смо ми ревизионисти у теоретском погледу, а ми да су они догматичари, али пракса и дјела показују у чему се састоји социјализам — ваљда не само у теоретским поставкама, већ теорија мора на пракси бити опробана. Ми смо разне поставке испробали на пракси, и тамо гдје се показало да оне нису до-

бре, ми смо ишли својим путем, који је наша пракса потврдила. Ако они хоће да иду својим путем, добро, нека иду, да видимо докле ће стићи. Ја вјерујем, другови и другарице, да ће они ипак постепено и помало доћи на наш пут и узимати извјесне ствари од нас. Додуше, они неће рећи да су то узели од нас, него да су дошли до те спознаје на основу правилне примјене марксизма-лењинизма. Нека и не кажу да су те ствари узели од нас, нама до тога није стало, и ми им желимо да и они постигну успјеха. Ми не желимо да народ Албаније заостаје иза нас, да гладује. Албанском народу ми желимо много и много добра, али морам отворено да кажем да ми не желимо много добра неким албанским руководиоцима, јер ни они то нама не желе.

Ја нисам имао намјеру, другови и другарице, да вам данас о томе говорим, јер смо ми били ријешили да будемо што је више могућно уздржљиви и да не одговарамо на све нападе. Али, албански руководиоци некако се стално „каче“ за нас. Прије неколико дана они су прослављали годишњицу КП Албаније, коју су заправо стварали људи који овдје стоје, и на тој прослави била је, разумије се, главна тема напад на Југославију, на југословенске ревизионисте и на људе који су стварали ту Партију. Због тога сам ја морао да реагирам и да кажем нешто. Хисни Капо, који је држао главни реферат, говорио је како су југословенски ревизионисти, са Титом на челу, стално радили на пропасти и уништењу албанске Партије и њиховог љубљеног вође — Енвер Хоџе. То је најобичнија клевета, јер ми никад нисмо радили против албанске Партије, већ смо настојали да имамо с њом што боље односе и да што тјешње сарађујемо. Приликом ове прославе Енвере Хоџе је послао писмо у коме је такође напао југословенске ревизионисте. Дакле, послије извјесног затишја албански руководиоци су се поново први јавили. Зато ми њима прво и одговарамо овом приликом.

Ми смо вјеровали да ће се људи коначно мало опаметити и видјети да нема смисла заоштравати међусобне односе и стварати их рђавим. Вјеровали смо у то. Са другим земљама ми имамо нормалне односе. Наши односи са Совјетским Савезом су добри, а исто тако мање-више, и са многим другим источним земљама. Али, албански руководиоци су поново почели да нас нападају, и ја се питам да ли је то само њихова ствар, или није. Ако то није само њихова ствар, онда је то лоша политика. Нас то не може скренути са нашег пута тиме што се стално понавља да смо ревизионисти. Ми јесмо ревизионисти, ако се таквим сматрају људи који су ревидирали своју свпствену праксу, који су измијенили оно што смо сматрали да је погрешно. Ми смо мијењали законе, мијењали смо уредбе, и наша пракса била је непрекидно једно живо мијењање ка бољем и бољем. То и јесте ревизија, али не теоретска, како би хтјели да нам докажу, већ је то жива пракса. Ми смо марксисти, ми смо лењинисти, и знамо ову теорију ства-

ралачки да примијенимо на праксу а не догматски, нити да че-
камо стално на једноме мјесту да падне мана с неба.

Ја жалим што сам морао данас овдје да говорим о томе. Али,
морао сам то да учиним, да се не би варали они који мисле да ћемо
ми због неког гњилог и компромисног става да ћутимо на овакве
нападе. Не, ми ћемо одговарати на њихове неистине и нападе, али
ћемо тражити од њих да и они допринесу да мирно једни поред
других живимо. Ако већ неће да се потпомажемо и да се раду-
јемо и ми њиховим и они нашим успјесима, нека учине да мирно
живимо једни крај других. Наш је циљ да у сваком погледу по-
бољшамо односе са свим земљама, па и са Албанијом. Ми смо то
не једанпут потврдили, а исто тако показали смо да знамо бити
стрпљиви. Ми смо трпјели многе клевете, прешли смо преко нај-
грубљих увреда и наш језик није био као њихов. Он је био друк-
чији, али је зато често боље погађао од њихових клевета и псов-
ки. Толико сам, другови, хтио да вам кажем о овом питању.

„Побједа“ од 21. септембра 1959.

ГОВОР У ИВАНГРАДУ 21. СЕПТЕМБРА 1959. ГОДИНЕ

Дозволите, другови и другарице, да овом приликом кажем неколико ријечи о својим утисцима са досадашњег путовања и о питањима која нарочито интересује све наше људе.

Ја сам већ рекао да сам необично импресиониран оним што сам видио у Црној Гори. Познато ми је каква је Црна Гора била прије овог рата, како су изгледали и људи и земља. Данас могу рећи да је остварен преображај и да овај крај добија све више социјалистичко обиљежје. У читавој Југославији ми смо у кратком периоду постигли огромне успјехе, а ви сте за још краће вријеме постигли заиста велике и лијепе резултате. То доказује да ће се и од сада ићи много брже напријед, јер ћемо бити у могућности да водимо такву инвестициону политику која ће дозвољавати шире инвестирање у мјестима гдје постоје сировине.

Иако овдје нећу говорити о начину коришћења материјалних средстава, што ћу учинити другом приликом, ипак бих хтио да вам ставим на срце да настојите да увијек реалистички гледате на могућности које постоје у нашој заједници и код вас самих, и да инвестиције користите тако да оне што прије и што више дају резултате и да омогуће подизање животног стандарда наших људи.

Овдје још увијек има много сиромаштва и ми га одједанпут не можемо ликвидирати. Ми то морамо постепено радити, морамо постепено привлачити људе са брда у градове, бар младе људе. А куда да их привлачимо ако не у индустријска предузећа — и овдје код вас и у читавој Југославији.

У инвестицијама и у раду уопште ми морамо штедљиво поступати и водити рачуна о свакој пари, јер ми још нијесмо толико богати да бисмо могли бити издашније руке. Нашој заједници још увијек треба много, иако смо у много бољем положају него прије неколико година. Читав низ сировина и финалних производа ми више не увозимо, иако смо то донедавно чинили и за то давали огромна средства. На примјер, ми смо доскора увозили од 800 хиљада до милион тона нафте, а затим разне машине и друге производе. Сада је с тим скоро свршено. За годину-двије престаћемо да увозимо нафту, јер данас из властитих извора подмирујемо половину потреба у овом гориву. Утроба наше земље је толико богата да се можемо надати да ћемо једнога дана нафту и извозити. Све ово показује да ће нам бити све лакше и да ће ускоро до-

ћи вријеме када ћемо моћи да будемо издашнији у давању инвестиционих средстава.

Слажем се с тим што сте ви овдје посветили велику пажњу школовању дјеце. То је још увијек болно питање у неразвијеним крајевима наше земље. Радујем се што сте ово питање до извјесног степена ријешили. Сада, кад имате одређене инвестиције и могућности да градите нова предузећа, добро се прихватите посла и настојте да инвестиције што прије извршите тако да то буде на благодет и ваше комуне и читаве заједнице, која ће добити од вас нове продукте.

Другови и другарице, ја сам у Никшићу већ говорио и о неким унутрашњим и спољнополитичким питањима. Ипак бих хтио да и данас кажем неколико ријечи о неким спољнополитичким питањима.

Ми данас можемо са много више оптимизма да гледамо на даљи развитак у свијету, него прије двије-три године. У читавом послеријатном периоду, у периоду „хладног рата“ међу блокови-ма и притиска против Југославије, ми нисмо скрстили руке нити говорили — зашто да радимо кад сваког часа може доћи до рата. Ми смо радили и градили тако као да ће сто година бити мир, и нисмо се преварили. Од сада ћемо са још већим оптимизмом моћи да прионемо на посао, јер се већ појављује зрачак свјетла на које човјечанство гледа као на спас, с надом да ће бити поштеђено од највеће катастрофе коју би представљао један нови свјетски рат.

Видите, другови, ми смо већ неколико година говорили и изјављивали да је могућно да се мирољубивим рјешавањем спорних питања спријечи рат, да је могућна и потребна мирољубива коегзистенција између држава, и то не пасивна него активна, не вегетирање него активна сарадња између држава. Ми смо упорно говорили да различити друштвени системи који владају у свијету могу да постоје једни крај других, ако буду правилно схватили једни друге, ако се буде схватило да не мора човјек увијек гледати само своје интересе већ и интересе других, ако се буде остварила таква међународна сарадња која неће бити ни на чију штету.

Ми смо већ казали да је једини начин за садашње смирење у свијету да дође до састанка на највишем нивоу разних руково-дилаца из најодговорнијих и највећих земаља, али до њега није дошло. Међутим, ми још увијек инсистирамо да до тога састанка дође. Сада је дошло само до састанка између представника двије највеће земље на свијету — између предсједника совјетске владе друга Хрушчова и предсједника САД господина Ајзенхауера. Ја сам јуче говорио колико смо ми топло поздравили тај састанак, јер је заправо најјачи сукоб био између Америке и Совјетског Савеза. Сваки лични контакт мора да донесе бар нешто позитивно. Јер, ако се дискутује на великој удаљености, увијек се износе елементи који могу више удаљавати него приближавати. Кад до-

ђу у лични контакт, људи се много лакше разумију, много лакше се разговара, лакше се схватају ствари и потребе других.

Данас сам читао говор који је друг Хрушчов одржао у Генералној скупштини Уједињених нација. У једном другом говору он је поднио низ приједлога како би требало да се рјешавају међународни сукоби, како би могло да дође до смирења у свијету и да се спријечи рат. Он је изнио један максималан програм, за који мислим да је идеалан. А да ли ће се он остварити, због отпора, то је друго питање.

Кад се тражи потпуно разоружавање свих земаља, уништавање атомских бомби, кад се тражи забрана свих експеримената атомских оружја и уништавање диригованих и других пројектила, кад се тражи да се атомска енергија употребљава само у мирољубиве сврхе и за научно испитивање у васиони, онда се мора рећи да је то идеалан приједлог. Ниједан поштен човјек који жели мир не може да не поздрави тај приједлог. Неки људи сматрају да је то маневар. Нека то буде само база. Зашто се одговорни руководиоци не би састали, разговарали о овом приједлогу, видјели шта се од њега може остварити и споразумјети се макар само о једном дијелу? И сам Хрушчов, који је поднио овај приједлог, сигурно не вјерује да би се то могло одједном постићи. Било би то идеално.

Неки кажу да ови приједлози нијесу реални. Међутим, реална је потреба да се све то оствари, реално је да се човјечанство боји рата и стрепи од атомског рата, реално је да се људи боје експеримената атомских оружја, да се боје опасности коју представља загађење атмосфере и за живот и за биље. Зато са овог мјеста могу да кажем да нема ниједног мирољубивог човјека у свијету — а нарочито у Југославији, која је стално настојала да дође до смирења у свијету — који се не би сложио с приједлогом друга Хрушчова. Ми ћемо увијек такве конструктивне приједлоге поздрављати с највећим одушевљењем и пружити им подршку. Разумије се да се врло лако може утврдити да ли је то маневар или се жели постепеним путем доћи до солуције да велике силе, које су најодговорније за мир у свијету, нађу заједничку базу за постепено рјешавање појединих међународних проблема.

Ја поздрављам Хрушчовљев приједлог да Уједињене нације буду тај форум у свијету коме треба дати већа права и веће могућности да рјешава међународне спорове. Све су то ствари с којима се ми слажемо. Разумије се, ако би друг Хрушчов или неко други радио нешто што не би било у складу са оним што је рекао, биће увијек времена да се то критикује, али сада ми поздрављамо те приједлоге и желимо да дође до смирења у свијету. Јер, ми ћемо тада много мирније и хладнокрвније прилазити рјешавању свакодневних задаћа и лакше радити на добро наших народа. И-

сто тако, лакше ће доћи до конструктивније међународне сарадње него што је досад постојала.

Ето, то сам хтио, другови и другарице, да вам кажем да знате какав ће бити став југословенске владе о овим питањима. Ја сам сигуран да ће се другови, чланови наше владе, са мношћом сложити. Ове ствари се веома брзо развијају, и ја морам изнијети овај став, јер ми смо научили да никад не заостајемо. То су истовремено и наше идеје, и ако ми с нашим приједлозима не идемо напријед, нећемо ни да заостајемо.

Дижем ову чашу за мир у свијету, за мирну међународну сарадњу и међународно споразумијевање, за ваше успјехе на овом терену гдје радите, за нашу љепшу будућност и за љепшу будућност свих наших народа.

„Побједа“ од 23. септембра 1959.

ГОВОР У ПЉЕВЉИМА 22. СЕПТЕМБРА 1959. ГОДИНЕ

Другови и другарице,

На завршетку своје посјете Црној Гори хтио бих, у вашем мјесту, да кажем да из ваше Републике носим веома добре утиске и да сам често био веома импресиониран. Упркос томе што ви овдје, у Санцаку, најслабије стојите у погледу саобраћаја, ја видим да сте постигли прилично велике успјехе. Ваше мјесто је прије рата била мала варошица, касаба, а данас оно представља мали, лијеп и модеран град, у чијој се непосредној близини налази велико рудно богатство. Ваш град има све могућности да се даље развија, да његови грађани даље подижу свој животни стандард и дају свој допринос читавој нашој заједници.

Можда никад нисам био толико увјерен као данас да саобраћај представља за овај крај највећи проблем. У овим брдима, вијугаве и уске цесте не могу послужити експлоатацији рудног богатства, нити бржем и јачем привредном развитку. Због тога је овдје потребно појачати саобраћајна средства, у првом реду железничка. Ви знате да смо били принуђени да одгодимо, а не да напустимо, изградњу пруге Београд — Бар. Али, ја мислим да ми нећемо моћи дуго да одгађамо изградњу ове пруге, јер је ово највећи простор у нашој земљи који нема добрих комуникација, који нема железничког саобраћаја. Због тога ми морамо повезати овај крај с другим дијеловима наше земље, и ја ћу се лично за то залажити.

Тешко је са стране, из Београда или неког другог мјеста, сагледати шта је све учињено у Црној Гори, иако ми нисмо били тако издашни у давању средстава. Али морам да кажем да је у Црној Гори учињено много, нарочито на преображају ваших мјеста — Андријевице, Иванграда и других. У вашим градовима ви сте, разумије се, градили оно што је било најпотребније. У току овог путовања ја сам се још више убиједио да је за даљи преображај Црне Горе потребно да градите мања индустријска предузећа у мјестима гдје се налази сировинска база, утолико прије што је саобраћај врло тежак у Црној Гори. Железничка пруга ће ријешити многе проблеме, али ће увијек бити мјеста без железничког саобраћаја. Ви сте већ били кренули тим путем, иако сте мало закаснили, чекајући на изградњу алуминијског комбината. Ипак, ми ћемо то све надокнадити.

Нарочито је важно да ви, руководећи кадрови, правилно употребљавате средства која вам стоје на располагању, да избјегавате изградњу оних објеката који нису моментално важни и да градите оно што ће најприје дати добре резултате, што ће најприје дати производе, а послије ћемо моћи да градимо и друго. Као што је то био случај у читавој Југославији, и ви сте понекад, нарочито у почетку, градили такве објекте који вам нису били неопходни. Зато бих вам препоручио да рационалније искористите средства која вам стоје на располагању. Имајте то у виду и водите рачуна о интересима читаве заједнице, а не само о својој Републици, као што и наша заједница води рачуна о интересу сваке наше републике. Она ће нарочито морати да води рачуна о Црној Гори, која без инвестиционих средстава још не може да буде самостална и да стоји на својим ногама. Још неко вријеме ми ћемо морати вашој Републици да дајемо средства из заједничког фонда наше социјалистичке заједнице.

Хтио бих овом приликом да вам кажем да је врло важан однос наших кадрова према интересима наше заједнице и према народу. Исто тако, морам да вам кажем да ја и моји сарадници имамо притужбе да се неки руководиоци понекад неправилно односе према народу, као и у предузећима према радном човјеку. Ви сте комунисти и немојте никад заборавити да треба и сада, као што сте чинили прије рата и у самом рату, да у првом реду водите рачуна о човјеку и да се правилно односите према њему.

Ове године ми прослављамо 40-годишњицу наше славне Комунистичке партије, односно Савеза комуниста Југославије. Наша Партија учинила је огромно дјело у својој историји. Ја не бих хтио да вам говорим о њеном мукотрпном развоју и њеној борби, већ само да вам укажем на резултате које је наша Комунистичка партија постигла. Наша Партија издржала је све тешкоће и изишла из свих борби очеличена. Нека четрдесетогодишњица наше Партије буде нов подстрек нашим руководећим кадровима на терену за нове напоре и нове успјехе.

Дижем ову чашу за ваше успјехе у даљем раду, за учвршћење јединства наших народа, за извршење свих задатака који стоје пред вама, за чување онога за шта су гинули наши борци — за изградњу социјализма у нашој земљи. Живјели!

„Побједа“ од 23. септембра 1959.

ГОВОР У ЖАБЉАКУ 7. АВГУСТА 1970. ГОДИНЕ

Дозволите ми, прије свега, да вас најсрдачније поздравим у име моје супруге, у своје лично име и у име оних који су са мном дошли овдје, на овај ведичанствени скуп, поводом 30. годишњице одржавања Осме покрајинске конференције Комунистичке партије Југославије за Црну Гору, Боку, Санџак и Косово и Метохију.

Ја сам тада, 1940. године, био први пут у Црној Гори, и овдје на Жабљаку, гдје сам присуствовао Осмој покрајинској конференцији. Прије тога био сам на многим конференцијама — у Словенији, Хрватској, Србији, и другдје, јер је било потребно да завршимо, онај интензивни посао на консолидацији наше Партије, будући да смо знали да се приближавају тешки и судбоносни дани. Знали смо и то да нико други осим Комунистичке партије, неће моћи спремно дочекати те дане. Зато смо морали настојати да будемо што консолидованији, што организованији, спремни за све оно за шта смо били увјерени да може доћи. Та конференција је уклонила све оно што је до тада изнутра разарало организам Партије, прије свега фракционаштво које је вукло коријене одозго, из врхова. И очи Осме конференције, као и у току њеног рада, показало се да је спремна да дочека оне велике дане који су слиједили.

Посматрао сам тада одлучност другова који су били присутни. Многих од њих данас више нема, погинули су у рату, међу њима и наш друг Иван Милутиновић. Приликом напада на нашу земљу, у Црној Гори, као и другдје, показало се да је Партија предузела све мјере да спремно дочека непријатеље и окупаторе наше земље.

Многи су послерије рата говорили да је то била спонтана одбрана. Нарочито нам је било жао кад су то говорили наши савезници, неки људи у Совјетском Савезу, па чак и у врховима, истичући само да је наш народ борбен, ратнички, да је спреман да се увијек туче када треба. Али, другарице и другови, никакве спонтаности није било, постојала је веома смишљена, организована припрема за дане који су долазили.

У то вријеме Партија је имала 12.000 чланова. Ја ћу, војничким рјечником, то назвати једном дивизијом руководилаца и бораца, свјесних и спремних на све, па и да положи своје животе. Имали смо тада и 30.000 скојеваца, одушевљених бораца, идејно

свјесних и спремних да јуришају и на небо, ако затреба. Ми смо, дакле, тада имали три дивизије спремне за борбу. Ту је затим био антифашистички народни фронт и у њему радничка класа, који су такође били спремни да узму пушку и да се боре против непријатеља наше земље, и спољних и унутрашњих.

До напада на нашу земљу, тј. до почетка рата, комунисти су се припремали, не само идејно већ су свакодневно водили борбу. Борили су се за право радничке класе, иако су непрекидно били малтретирани и под ударом жандармског пендрека.

Многи од њих били су по десет и више година на робији, гдје су прекаљивани. Једном ријечју, то су биле прекаљене дивизије, спремне да се и оружјем боре против непријатеља наше земље. Дакле, то није био спонтани устанак, то је била унапријед добро организована борба коју је народ прихватио. Да није било тако, зар бисмо могли, и послвије разних пораза које смо доживљавали, да поново будемо још снажнији на бојном пољу. Све нове и нове снаге пристизале су у редове наших партизанских одреда, а касније бригада, дивизија, корпуса и армија.

Осма партијска конференција имала је, дакле, огроман значај. јер је дала биланс рада који је до тада извршен, консолидовала и учврстила редове Партије и показала спремност да се изврше сви задаци који су стајали пред читавом Партијом Југославије.

О снази и јединству наших партијских организација најбоље говори и чињеница да смо ми овдје у једној кући безбједно одржавали два дана конференцију. Ја сам овдје одсјео у хотелу, који је касније спаљен. Хотел је био пун београдске буржоазије, у којој је сигурно било и шпијуна. Али, ипак, ниједан учесник конференције није тих дана пао у руке непријатеља, јер је у црногорској партији било створено јединство.

Осма покрајинска конференција на Жабљаку претходила је Петој земаљској конференцији у Загребу, на којој су учествовали и представници црногорске партије. На конференцији у Загребу, тако рећи под носом полиције, било је 110 делегата из читаве наше земље. Радили смо три дана и три ноћи. Она је значила завршетак консолидације Партије и на њој су донесене одлуке од историјског значаја за даљи рад и борбу наше Партије и припрему нашег народа за рат. Ниједан човјек који је тамо био није пао полицији у руке. Полиција није ништа знала. Шта то значи? Значи да смо, послвије дуго времена, успјели да Партију очистимо од сумњивих елемената, ликвидирамо фракционашку борбу и одстранимо фракционашке елементе. То је био тежак посао, понекад и мучан, јер је некада требало рашчистити и са личним пријатељима. Али ми смо морали бити немилосрдни према свима онима који су нам наносили штету и слабили нашу партијску организацију. Пета земаљска конференција била је последња ма-

совна конференција прије него што је почео напад на нашу земљу.

Када сам други пут дошао на Жабљак, онда већ и ја са пушком, односно машинком, дошао сам са штабом, после је нашег повлачења из Фоче. После је три мјесеца боравка у Фочи, морали смо се повући, пошто је била почела трећа непријатељска офанзива. Но и одавде смо се морали повући, јер се офанзива продужила до Плужина. Овдје смо дошли као на стратешки најпогоднији терен на којем смо могли да се најбоље оријентишемо, било у погледу наступања или повлачења. На Сињајевини смо тада водили борбу против непријатеља, на живот и смрт. Ја сам тамо упутио и Први ловћенски батаљон, послао сам га из Фоче, да помогне. Међутим, окупаторске снаге, подупрте од издајничких четника, биле су веома јаке и наше јединице нису могле да их зауставе, већ су се, под најжешћим борбама, лагано повлачиле. Морали смо да напустимо ову територију и да се повучимо према Пиви и Тјентишту. Овдје су, дакле, пале одлуке о правцу нашег даљег, не повлачења, већ наступања. Оне су биле после је конкретизоване на Тјентишту.

Одлучено је да четири пролетерске бригаде крену на марш према западној Босни, а да пета бригада са легендарним херојем Савом Ковачевићем на челу остане да чува рањенике на Тјентишту.

Наше повлачење одавде није било без борбе. Према пивском платоу са свих страна су надирали непријатељи, и Италијани и четници, од Никшића према Горанску и овдје преко Сињајевине, са разних страна. То је била најжешћа борба, и наше пролетерске јединице много су крвариле. Ми нисмо смјели да дозволимо да наше елитне јединице искржаве и постану неспособне за своје даље задатке. Зато смо се повукли према Тјентишту и касније је, као што вам је познато, услиједио наш побједоносни марш према западној Босни, гдје је створена велика слободна територија.

Трећи мој боравак на Жабљаку био је после је четврте офанзиве, после је побједи на Неретви и нашег успјешног обрачуна са четничким бандама које су биле дошле на Неретву да нас разбију, заједно са Нијемцима и усташама. Ту смо им дефинитивно задали тако рећи смртни ударац, од кога се више никада нису опоравили. Кад смо дошли овдје, имали смо намјеру да наше јединице крену према Косову и Метохији и даље, према источној Србији. Али, на жалост, непријатељ је већ имао прилично искуства на основу поука из прошлости, и предухитрио је наше намјере. Зауставио нас је на Лиму. Разумије се, опет нисмо хтјели да искрваимо у борби против Нијемаца, преосталих четничких и других непријатељских јединица, него смо ријешили да кренемо у другом правцу. Овдје је пала одлука да наше јединице брзо крену на Вучево, како би спријечиле Нијемце да заузму Вучево

и стигну на Тјентиште, јер бисмо ми тада овдје били сабијени на уском простору.

Срећа је да су наше јединице стигле на вријеме. Али нису могле да у потпуности изврше свој задатак, јер су се Нијемци већ били учврстили на Кошуру изнад Тјентишта.

Ми смо овдје изгубили доста времена. Наше јединице су крвариле на Сињајевини, гдје смо очекивали енглеску мисију, која је требало да стигне сваки дан. Овдје смо остали 10 дана и Нијемци су имали времена да концентришу своје трупе тамо гдје су хтјели. Ми међутим, нисмо могли напустити Жабљак, јер би ту дошли четници те би њима и Италијанима пала у руке прва савезничка мисија. То нас је задржало, и доцније смо морали водити много тежу борбу да бисмо се пробили из обруча. Борбе су биле врло жестоке, одавде до Зеленгоре изгубили смо 8.000 бораца. Био је то велики губитак: од 20.000 бораца — осам хиљада мртвих.

Мој четврти боравак на Жабљаку је овај данашњи, када славимо 30-годишњицу Осме покрајинске конференције. Оsvјежавајући успомене на ратне дане, ми не можемо и не смијемо заборавити на велике жртве које су дали наши народи, међу којима и црногорски. Ја морам да изразим захвалност посебно народу овога краја, јер је са једног тако малог подручја у борби за слободу погинуло око хиљаду бораца, а још 1.500 родољуба је стријељано. Ми смо захвални на тим великим жртвама, на показаном херојству и борбеном духу који је владао у црногорским јединицама за вријеме наше борбе.

Многи црногорски синови су прошли са нама стотине и стотине километара, прокрстарили читаву западну, централну и источну Босну, дијелове Хрватске, Србије и друге наше крајеве. Гинули су на свим пољима наше лијепе земље. Њима можемо захвалити за све оно што данас овдје постоји.

У оно вријеме овдје је било само пар трошних кућа. Па и Подгорица је била једна селендра. А данас је то диван град, са монументалним зградама и индустријским објектима. Подиже се и нова индустрија, као, на примјер фабрика алуминијума итд. Мора се рећи да се у току протеклих 30 година препородила Црна Гора и читава Југославија.

То, наравно, није било лако постићи. Треба се само сјетити ситуације и прилика у предратној Југославији. Поред осталог, страховито су распиривани међунационални сукоби, да је то било више немогућно издржати. Национална мржња хватала је дубоке коријене у појединим слојевима народа. Још и данас, ту и тамо, тињају остаци те мржње. Ми комунисти морамо све учинити да се уклоне сви трагови нетрпељивости и мржње међу нашим народима. У току рата на нашој застави била је парола братства и јединства. А ја мислим да та застава још није за музеј. Она још

увијек треба да стоји на челу наших народа, да они буду јединствени као и у току рата.

Више пута дозвољавамо да се разне ситне ствари и размирице претварају у крупније проблеме међунационалних односа. Истина, сада је тога мање. Ја сам дубоко увјерен да тога неће бити ако сви одлучно устанемо против таквих појава. Јер, ми смо и те како упућени једни на друге. Шта би данас радио сваки наш народ посебице, без овакве јединствене Југославије. Ништа не би значило. Југославија само као јединствена вишенационална земља, са свим оним што је постигла у рату и послужењу рата, има огроман углед у свијету, што нам је веома корисно. Ја мислим да је братство-јединство данас исто тако важно као и за вријеме рата. А ви сте видјели шта у рату значи братство и јединство, када смо испод четничке и усташке каме спасавали Хрвате, Србе или Муслимане, када је народ видио да постоји снага, као што је Комунистичка партија, која може да гарантује живот човјеку, Савез комуниста има данас исту такву, ако не и још већу улогу, то му је задатак — да се идејно бори против свих појава које нарушавају унутрашњу кохезију народа који сачињавају ову нашу дивну земљу.

Далеко би ме то одвело ако бих хронолошки набрајао шта смо постигли у послужератном развоју. Свима је познато да је Југославија огромно напредовала. У понечем смо и пребрзо ишли, брже него што су нам то дозвољавале наше материјалне могућности, па нам то данас причињава тешкоће.

Желим да кажем да ми сада имамо пред собом веома велике задатке. Ријеч је о изградњи нових објеката и извршавању реформе. Ја сматрам да је на првом мјесту реформа, а тек онда изградња објеката. Реформу ми морамо извршити. Ја дајем приоритет ономе што ће осигурати стандард нашим људима.

Узмимо, на примјер, увоз и извоз. Ми стално говоримо да би требало брже повећавати извоз него увоз. Међутим, увоз нам расте дупло брже него извоз. Поставља се питање: докле се ми можемо вани задуживати докле се могу чинити неке ствари на рачун стандарда наших радних људи, докле ћемо ми нашу индустрију лишавати средстава, неопходних за повећање производње и стварање бољих услова за живот оних који у њој раде. Томе треба стати на крај. Видите, међутим, да ту има недисциплине, да се не води рачуна шта то значи за нашу заједницу. Сада, када се приступило рестрикцијама, тј. увођењу увозних такси од 5 одсто, које по мом мишљењу нису довољно разрађене, многи су јако гакнули.

Но ми не можемо дозволити да сваки увози шта хоће и да тиме наноси штету даљем развоју наше земље. Рестрикције су се морале увести. Али, требало би гледати да оне не погађају она предузећа и произвођаче који производе за извоз. Ми морамо извозити што више, да бисмо могли заиста подићи животни стан-

дaрд. Тада би и сам увоз био лакши него што је данас. Поред тога, имамо велико повећавање цијена. Ја вам отворено кажем да је то проблем, због чега морамо предузимати и разне административне мјере. Разумије се, томе треба приступити опрезно. Рецимо, ако металургија подигне цијене својих производа — неки морају да то чине — то не значи да мора да подиже цијене и онај који продаје јаја, ваљда зато што су скупље шине на жељезничким пругама. Дакле, то ланчано повећање цијена иде често до апсурда. То је питање данас на дневном реду и ми морамо да га ријешимо.

Ви у Црној Гори имате читав низ предузећа у изградњи. Нека ваша велика предузећа још нису готова. Ви, на примјер, градите жељезницу, фабрику алуминијума, реконструишете жељезару у Никшићу итд. При томе имате великих проблема. Кад сам кренуо овамо нисам дошао с намјером да вам нешто обећавам. Јер, други могу приговорити да обећавам нешто што се неће моћи дати.

Али вам кажем да знам добро да ће вам се и даље помагати да савладате тешкоће. Ја сам разговарао са друговима и сложили смо се да треба видјети на који начин заједница може убрзати изградњу пруге Београд — Бар и осталог што ви сада изграђујете и што треба што прије да довршите. Перспектива, дакле, није лоша, као што неки, можда, мисле. Напротив, на будућност можете гледати са оптимизмом. Ви сте до сада много учинили, Црна Гора је препорођена и ви имате могућности да још брже идете напријед. Код вас посебно постоје услови за развој туризма. У Југославију је овога љета нагрнула огромна маса туриста: до прије неки дан — 32 милиона странаца. То је преко 1,5 пута више него што имамо становника. Да и не говоримо о новим туристима који ће доћи. То нас, међутим, ставља и пред један тежак проблем, који морамо рјешавати, а то су комуникације. Наше цесте су преуске и преслабе да би апсорбовале толики број аутомобила који свакодневно пристижу. Морамо инфраструктури да посветимо велику пажњу. Ја мислим да је туристички, девизни динар много чистији од онога којег добијамо извозом наше робе. Јер, често поједине производе морамо продавати толико јефтиније да кајмак узимају инострани партнери.

Туристичка девиза — то је нешто друго. Ми ту продајемо наше пољопривредне производе: вино, месо, хљеб и све оно што бисмо теже продавали у иностранству. То се, дакле, нама много више исплати. И ви у Црној Гори имате одличне могућности да даље развијете туризам. Пројект Јужног Јадрана, на примјер, када буде реализован, биће за Црну Гору од огромне важности. И све љепоте овог краја, као што су ово језеро и ова брда, пружају одличне услове за туризам. Додуше, морам да вам кажем да приликом ранијих долазака нисам био нимало расположен да се дивим овим љепотама, нисам их уопште примјећивао. Мени су брда

тада била тешка. Сада, кад их гледам, видим да је то диван крај за туризам. Ако једног дана подигнете овдје и аеродром, ви ћете имати заиста огромне могућности за прилив туриста.

Другови и другарице,

Ја не мислим данас да говорим о спољнополитичким питањима, јер би ме то далеко одвело, а неки би можда и у несвијест пали, јер је велика врућина. Но, пошто сте ви овдје сусједи с Албанијом, желим само да кажем нешто о нашим односима са том земљом. Досад са свим сусједима ми имамо, мање-више, нормалне и пријатељске односе. С Албанијом такође желимо да имамо добре односе. Ми немамо никаквих других интереса према Албанији и увијек смо жељели да наши односи буду што бољи.

За вријеме рата ми смо се раме уз раме борили против заједничког непријатеља. После рата, почели смо такође добро, али нијесмо успјели. Данас је, међутим, међународна ситуација таква да имамо много заједничког, те би зато требало што више да се међусобно споразумијевамо. Додуше, наши системи су различити. Али, то не би смјело да буде разлог за слабе односе по државној линији. Мислим да имамо могућности за успјех сарадње у питањима очувања независности, интегритета и немијешања у наше унутрашње ствари. Све се то тиче Албаније као и Југославије, ту су нам интереси заједнички.

Поред тога постоје и могућности проширења наших односа на економском пољу. Једном ријечју, Југославија жели да има добре односе са Албанијом. А ја вјерујем да албански народ неће да нам одбије руку коју му пружамо ради унапређења међусобне сарадње. То сам хтио да вам кажем зато што се ваша Република граничи са Албанијом. Не видим никаквих нарочитих проблема сада. Нисам чуо да има ни неких неспоразума на границама. Због тога сматрам да у тим односима не би требало остати у стању, да тако кажем, спавања и дријемања, већ би требало у пуној мјери да сарађујемо у свим питањима за која су заинтересовани Албанци исто као и ми. Желим вам, на крају много успјеха у даљем стваралачком раду.

„Политика“ од 8. августа 1970.

ГОВОР У БАРУ 29. МАЈА 1976. ГОДИНЕ

Другарице и другови, дозволите ми да вам у име представника свих наших република и покрајина и Федерације, који су са мном дошли „плавим возом“ из Београда, зажелим све најбоље. Нека вам ова пруга донесе збиља срећу и омогући да се још брже развијете и градите свој љепши живот.

Ми, ево, сада завршавамо ово путовање овдје, у Бару. Хтио бих да кажем да смо сви дубоко импресионирани оним што смо видјели дуж пруге од Београда до Бара. Народ нас је свуда дочекивао са најтоплијим поздравима, и веома радостан због још једне велике побједи наше радничке класе, постигнуте у изградњи овог величанственог објекта. И овом приликом, а то смо видјели током путовања — изражено је у пуној мјери братство и јединство наших народа. Пруга је грађена уз помоћ народа свих наших република и покрајина. Видјели смо како се народ радује што је изграђена, што су дугогодишње жеље и сни постали стварност. У изградњи пруге Београд — Бар радничка класа и стручњаци наше социјалистичке земље показали су врхунске способности.

Када смо све то видјели, још више смо се увјерили колико је снажна наша земља. Разумије се, као што смо дочекивани дуж ове пруге, на исто такве дочеке бисмо наилазили и у свим другим крајевима наше земље. То нам даје гаранцију да су народи Југославије јединствени, да је братство и јединство учвршћено — без обзира на покушаје разних елемената, у нашој земљи и ван ње, да унесу раздор у наше редове.

Наши народи знају шта су постигли овако јединствени и шта убудуће могу да постигну тако јединствени. Зато и дају енергичан отпор свим који би хтјели да разједине наше редове, који би хтјели да Југославија не буде то што јест да не гради социјализам на основама самоуправљања. Сваки наш радник учествује данас не само у изградњи него и у одлучивању. И свега тога су свјесни наши људи. Сизифов је посао за сваког ко би покушао да разбије наше редове. Ваше одлучно „не“ очекује све такве елементе. А њих има и ван наше земље, као што их има још мало и унутар земље. Но, све ће то наш народ својом јединственошћу прегазити и ићи даље својим путем, стварајући себи и будућим генерацијама љепши и срећнији живот.

Кад сам говорио о нашим импресијама, рекао сам да су овдје представници свих наших република и покрајина. Показало се још једанпут да исто оно братство и јединство које постоји у бази, дубоко прожима и људе које сте изабрали да руководе развитком наше југословенске социјалистичке заједнице. То има велики значај за даље кретање напријед. Дакле, са таквим јединством и у народу и у руководству сви заједно мирно можемо гледати у своју будућност, мирно градити своју сјутрашњицу, јер ћемо савладати све тешкоће које би могле да се појаве пред нама.

Југославија каква је данас некима смета. То је самоуправна Југославија у којој радничка класа и сви радни људи имају право да управљају фабрикама, и свим друштвеним пословима. То се многим не допада. Не свиђа им се ни наша несврстаност.

Ја бих хтио нешто више да кажем о томе. Познато је да смо ми били иницијатори, може се казати: међу главним иницијаторима политике несврстаности. Али, било је још оних са којима смо заједно радили на стварању новог облика сарадње у свијету, без припадности било којем блоку, јер блокови увијек значе опасност једног новог свјетског сукоба.

Ми који смо толико крви проливали, били смо свјесни шта би значило један нови рат. И када је дошло до кулминације хладног рата, када је постојала опасност да дође и до новог свјетског рата, састало се нас неколико. Нехру, ја, Насер, Сукарно и Нкрумах нашли смо се и разговарали о томе шта би требало радити. Дали смо иницијативу да се одржи прва конференција несврстаних земаља у Београду. О тој конференцији веома много се зна. Али, некима је, изгледа, стало да се то и не помиње, да Југославије уопште ту нема. А управо на Београдској конференцији су усвојени принципи несврстаности. Шта је у њима било доминантно? Радило се о борби против рата, немијешању у унутрашње ствари других народа, солидарности са свим народима свијета, активној коезистенцији и тако даље. Дакле, покренут је читав низ питања на линији прогреса.

Са Прве конференције — да и на то подсјетим — послали смо наше делегате у Вашингтон, Москву и Њујорк са приједлогом великим силама да се некако нађу и договоре како би се спријечила нова свјетска катастрофа. Разумије се, тада још није било разговора између великих сила о неопходности мира и потреби коезистенције између држава са различитим системима.

Послије тога су брзо расли међународна солидарност и тежња да се сачува мир. На Другој конференцији у Каиру били су представници 56 земаља. У Лусаки је већ било преко 70, а у Алжиру преко 80. Заправо, око стотину ако се рачунају представници народа који су се још борили за своју независност и слободу.

Сада се припремамо за нову, Пету конференцију несврстаних у Колумбу. Сматрам да ће тамо узети учешћа још већи број земаља него у Алжиру. Зашто је тако брзо растао број несврста-

пих земаља? То је због тога што су несврстане земље, без обзира на извјесне слабости, ипак остваривале све већу улогу у свијету. Оне су постале један нови, снажан фактор са којим се мора рачунати. Оне представљају преко двије милијарде људи.

Несврстане земље, разумије се, немају такву економску снагу као неке велике силе. Али, имају огромну моралну моћ и утицај широм свијета. А и људи у земљама које нису несврстане слажу се са принципима несврстаних. У свијету су данас најпопуларније акције којима је циљ очување мира. А несврстане земље се и за то највише залажу. Због тога и Југославија чини толике напоре, јер зна да се само у миру може обезбиједити развитак сваке земље, сваког народа. Ми се боримо и борићемо се непрекидно против покушаја да се унесе немири у међународне односе, да поново оживљавају опасности једне нове свјетске катастрофе.

Но, има људи у свијету којима смета један тако значајан фактор, као што су несврстане земље, које представљају савјест човјечанства. Њиховој политици, политици импрелијализма, смета несврстаност. Смета им равноправно учешће свих земаља у рјешавању међународних проблема. Они би жељели да елиминишу огроман дио човјечанства из свакодневне међународне политике. Не мире се са онемогућавањем политике која значи експлоатацију, колонијализам, и тако даље. Несврстане земље имају јако велику улогу и у Уједињеним нацијама и ван њих. По свом броју и активности, оне су доминантне у свјетској организацији. Захваљујући њима, Уједињене нације нису више она аморфна маса са којом су блокови манипулисали, тражећи и подршку у подјели интересних сфера. А то несврстани онемогућавају и у Уједињеним нацијама. Ето, зато некима несврстаност толико смета.

Но данас се чине покушаји да се разним махинацијама разједине несврстане земље у Африци, Азији, Латинској Америци, и тако даље. Огроман је број оних који би жељели да буду међу несврстанима. Ових дана одржаће се у Алжиру састанак Координационог бироа пред састанак на врху у Коломбу. Видјећемо како ће се тамо ствари кретати, какви ће се закључци донијети. Али, ја вас увјеравам да ми нећемо попустити ни пред чијим притиском. Ми ћемо и даље радити свој посао. Упорно ћемо се залагати да се чим већи број земаља укључи у фронт несврстаних, и борићемо се против свих покушаја да нас разбију.

Нама није тешко погодити због чега се то све чини. Југославија има једну од прворазредних улога међу несврстаним, ужива огроман престиж. Јер, почело је са Београдском конференцијом, и то иде све даље и даље. Југославија мора бити стално будна, мора стално учествовати у тој борби, како нико не би могао пореметити редове несврстаних. Јасно је да у појединим земљама има различитих интереса. Наћи ће се, можда, ту и тамо,

понека земља, која ће, и против воље свога народа, насјести таквим покушајима. Али ја вјерујем да ће тога бити веома мало.

Када ја и моји другови посећујемо друге земље, тамо чујемо глас народа и сазнајемо њихове жеље. Морам да кажем да су људи свуда у свијету прилично упознати шта значи несврстаност, јер знају шта значи мијешање у унутрашње ствари других, и тако даље.

Многи су током своје хисторије доста тога преживјели, и то управо од оних који би и данас жељели да односе поново зрате у пријашње облике. Неоколонијализам покушава да се учврсти и путем мултинационалних компанија — иза којих стоје њихове државе које увелико израбљују поједине земље.

Већ сам говорио да се чине покушаји да се умањи улога Југославије, да се њен глас не чује, да се не појављује, итд. Међутим, Југославија је својом борбом против империјализма, својом борбом у току рата против највећег непријатеља човјечанства — фашизма, дала допринос као ријетко који народ. Због тога Југославија има право да каже своју ријеч о томе како би требало да изгледа свијет у данашњој епохи. Јасно је да данас треба да постоји коегзистенција међу свим земљама, без обзира на њихов друштвени систем. Коегзистенција искључује ратовање међу народима и значи сарадњу на равноправној основи. Она не дозвољава израбљивање једних од стране других. Ми се боримо против сваког вида експлоатације (аплауз).

Ми сарађујемо са огромним бројем земаља. Између нас и неких других постоје разлике у појмовима када се ради о даљем развоју међународних односа. Југославија ће убудуће упорно заступати та своја гледишта, јер се она подударају са ставовима огромног броја земаља.

Као што сам рекао, ових дана ће се у Алжиру састати министри спољних послова несврстаних земаља. Биће тамо и наш савезни секретар за иностране послове. Тамо ће се договорити о контурама дневног реда и улоге о томе шта би требало чинити да би се спријечиле извјесне инфилтрације које би могле слабити јединство несврстаних земаља. А ја истичем да је јединство несврстаних земаља један од главних ствари које треба сачувати и даље јачати. Ми ћемо још више појачати активност и борбу против оне политике у свијету која за народе није прихватљива.

Југославија, таква каква јесте, има велике шансе да очува свој престиж у свијету, а он је веома велик. Ми сарађујемо са многим земљама, имамо десетине хиљада наших стручњака и квалификованих радника у земљама Африке, Азије и другим. И од самог почетка захтијевали смо од свих наших људи да се не мијешају у унутрашње ствари земаља у којима раде и живе. Нашем угледу допринијело је и то што смо многе земље помагали и данас помажемо. Доста је земаља, нарочито у Африци, које су се бориле за своју независност и постигле је, а којима смо ми

много помагали, иако ни сами нисмо баш много имали. Па и сада, када су те земље ослобођене, знамо да им треба помоћи, како би се чим прије подигле из неразвијености. Ми, дакле, ни убудуће нећемо штедити напоре да бисмо помогли свима који се боре за хумане идеале човјечанства, за чим боље међународне односе, за очување мира, и тако даље.

Гледајући наш народ и приликом садашњег путовања овом пругом, а и иначе, желим да истакнем да се не требамо ничега бојати. Ми смо заиста веома јединствени и чврсто ријешени да идемо својим путем. Наш народ зна шта хоће. И ви имате право да од својих руководилаца тражите да се држе политике коју смо усвојили, да ту политику спроводе. Ми морамо сагледавати све проблеме на вријеме и не заостајати у њиховом рјешавању. А наш систем подразумијева договарање и споразумијевање. Ми нисмо за то да се само неке кабинетске резолуције даље спроводе. Републике и покрајине договарају се сада о свему ономе што је спорно, договарају се и о ономе што је свима заједничко. Јер, паметним договорима и схватањем потреба других обезбједићемо да сви народи, мање-више, буду задовољни и да ниједан народ не добије нешто на рачун другог. Ми, вјерујте нам, о томе водимо рачуна, а ви имате могућности да то провјеравате. Настојали смо до сада — а то ћемо чинити и убудуће — да наши људи користе своја самоуправљачка права, да слободно учествују у свим друштвеним пословима. Ето, другови и другарице, ми овим завршавамо свечаност поводом пуштања пруге у редован саобраћај.

Желим да ова пруга донесе чим више користи, не само вама и људима из крајева кроз које пролази, него и цијелој нашој заједници. Желим вам много успјеха у вашем даљем раду. Хвала.

„Побједа“, од 30. маја 1976.

ГОВОР ПРИЛИКОМ ПРИЈЕМА ПОВЕЉЕ ПРВОГ ПОЧАСНОГ ЧЛАНА ЦРНОГОРСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЈЕТНОСТИ У ТИТОГРАДУ 25. ФЕБРУАРА 1977. ГОДИНЕ

Друже Предсједниче,
Другови академици,
Другарице и другови,

Дозволите ми да вам најтоплије захвалим на високом признању и почастима која ми се указује избором за члана Црногорске академије наука и умјетности.

Ваша академија, недавно основана и тек на почетку свог организованог дјеловања, има велику улогу и обавезе у социјалистичкој Југославији. Јер, радничка класа и сви радни људи наше заједнице с правом очекују много од свих наших научних, културних и образовних институција.

Савез комуниста, радничка класа и наше друштво у цјелини, увијек су придавали изузетан значај науци и њеној улози у изградњи земље и стварању нових друштвених односа. У документима Десетог конгреса, Уставу и Закону о удруженом раду, изражена су и наша сазнања о улози науке до којих смо дошли у досадашњем развоју нашег друштва. Дат је прави значај даљем развијању друштвених односа и политичких услова за прожимање науке и праксе, за плодотворнији и слободнији развој научног и умјетничког стваралаштва.

Самоуправно организовање научних дјелатности, прије свега кроз интересне заједнице, представља такав демократски друштвени оквир, који може да обезбјеђује ангажован однос и равноправно учешће стваралаца и свих радних људи у интегрисању науке и друштвене праксе. Тиме ће се наука укључити у цјелокупну проблематику даљег развоја нашег социјалистичког, самоуправног система и доприносити савладавању препрека и противурјечности у том развоју.

За остваривање тих циљева наше друштво располаже научним потенцијалима, способним да проналазе властита научна и технолошка рјешења која најбоље одговарају нашим условима и потребама. Отвореност према свијету омогућила нам је да упознајемо и користимо инострана достигнућа, иако смо понекад нека од њих некритички прихватили. Потребно је зато чинити мно-

го веће напоре да се искуства других стално повезују са сопственим научним и истраживачким радом.

Да би постала утицајнији чинилац у развоју производних снага и социјалистичких самоуправних односа, наука мора да изађе из академске затворености која рађа апстрактну и неплодну дискусију и критику, да се ослободи догматске, као и апологетске скучености која онемогућава стваралачки и слободан развој научне мисли.

Ја морам да кажем да се стварна позиција и друштвено биће науке и стваралаштва уопште, доста споро и са тешкоћама мијењају. У друштвено-економским односима у овој области има доста старог, још не доминира самоуправљање. Још има мишљења да удруживање материјалне производње и интелектуалног рада потискује науку на прагматске позиције и спутава слободно стваралаштво. Вријеме је да се покаже колико су таква схватања последица мисаоне немоћи њихових носилаца и израз страха пред сложеностију и величином задатака који се науци и стваралаштву отварају у нашем социјалистичком, самоуправном друштву и самоуправном свијету уопште.

Данас више није потребно доказивати да самоуправљање пружа најбоље могућности за стваралаштво у најширем смислу.

Али, конкретни путеви самоуправне трансформације у овој области су, очигледно, врло сложени. Потребна је зато стална идејна борба у којој, много више него до сада, морају да учествују сами научни радници и ствараоци.

Другарице и другови,

Стварањем Академије наука и умјетности и Универзитета „Вељко Влаховић“, Црна Гора је учинила значајан корак у организовању својих научних и културних потенцијала и припремању кадрова, неопходних за динамичан друштвено-економски развитак.

Разумије се, и то је било могућно захваљујући томе што је Црна Гора у току народноослободилачког рата и у новој Југославији доживјела дубоки друштвени и економски препород, остварила националну равноправност и извојевала могућност за свестрану научну и културну дјелатност. Црногорски народ је остварио своје хисторијске слободарске тежње и право да у оквиру самоуправне југословенске федерације има социјалистичку републику. Тек у новој Југославији, црногорски народ, у заједници братских народа и народности наше земље, слободно и свестрано развија своју националну културу и институције. Будућност црногорског народа је дубоко повезана са социјализмом у Југославији и његовим даљим развојем.

Данашњи положај Црне Горе резултат је великих револуционарних промјена у нашем друштву и развоја самоуправних односа, чему је црногорски народ, равноправно са осталим народима и народностима наше земље, дао значајан допринос.

Своје национално биће и своју државност црногорски народ је градио у вјековној борби против страних завојевача. У сложеним и специфичним историјским околностима, остварио је и значајно културно и етичко наслеђе. Јер, процес формирања и настанка модерних нација код нас, иако покретан истим законитостима, носио је у себи, као што је познато, и доста посебних облика.

Борба црногорског народа, као уосталом и свих наших народа, за национални идентитет и самосталност, добила је свој пуни смисао када се повезала са класном борбом, са борбом радничке класе за социјално и економско ослобођење. Тако је национално питање постало ствар радничке класе и њене авангарде. Уосталом, суштинско обиљежје нашег народноослободилачког рата састојало се у повезивању борбе за национално ослобођење и равноправност са циљевима социјалистичке револуције. То је такође основна карактеристика и цјелокупног послеријатног развика наше земље.

Социјалистичко самоуправљање је суштински обогатило међунационалне и међурепубличке односе. Оно ствара најбоље услове за националну равноправност, без које се, у нашој вишенационалној заједници, ни самоуправљање не би могло развијати. У таквом систему односа, наши народи и народности слободно одлучују о условима, средствима, и резултатима свога рада. Они непосредно одговарају за властити развој, као и за политику економске равноправности и бржег развоја мање развијених република и Покрајине Косово, и сnose подједнаку одговорност за напредак и будућност социјалистичке и самоуправне Југославије.

За стални успон друштва и свестрану интеграцију наше социјалистичке заједнице, велика је одговорност Савеза комуниста. Јер, и циљеви и путеви нашег развика су јасно одређени. Сада је најважније да се све то спроводи у живот.

Што се тиче међунационалних односа и усаглашавања питања од интереса за Федерацију, међурепубличко договарање је постало општеприхваћени и у пракси потврђени метод рада и рјешавања проблема, па и оних најсложенијих. Наравно, да би била већа ефикасност у одлучивању, а нарочито у рализацији оног што је договорено, неопходна је још већа одговорност свих политичких и самоуправних субјеката, како у републикама и покрајинама тако и у Федерацији.

Само остварујући досљедно договорену политику, ми ћемо сужавати и простор за дјеловање разних противника, посебно свих видова национализма који у нашим условима има реакционарну и контрареволуционарну суштину. Није случајно да су се на националистичкој платформи окупљали остаци свргнутих класа и поражених идеологија, носиоци бирократског централизма, догматизма и технократизма, либерализма и малограђанске

стихије. У онемогућавању свих оних појава, морамо и даље бити будни и непомирљиви.

Другарице и другови,

Остварење националне независности наше земље и равноправности наших народа и народности, саставни је дио широке и упорне борбе прогресивних снага у свијету за демократске односе међу народима и земљама. То је, у ствари, и саставни дио борбе за социјализам. Независност и равноправност су данас у основи тежњи широм свијета за стварање нових међународних политичких и економских односа.

Сваки народ жели данас да суверено располаже својим богатствима и да слободно користи тековине цивилизације. То је и пут да се брже превазилазе и велике разлике у степену развијености и дубоке супротности које из тога проистичу.

Као израз најдубљих тежњи народа за независношћу и равноправношћу, без чега нема трајног мира и прогреса, настао је и покрет несврстаности, као снага која устаје против политике силе и поробљавања, против разних облика доминације и подјеле свијета. Јер, блоковска поларизација и концентрација моћи деформише и дехуманизира односе међу људима и народима, успорава њихову еманципацију и мобилизацију свих унутрашњих снага, неопходних за развитак људског друштва.

Тиме се спутавају и интеграциони процеси у свијету који природно произлазе из растуће економске и техничке међузависности и повезаности. А носиоци тих процеса могу да буду само слободне и независне земље и народи. Зато се ми толико залажемо за поштовање суверенитета свих држава и народа, и не прихватамо никаква ограничења под било каквим изговорима.

Ми као социјалистичка и несврстана земља досљедно ћемо се придржавати тих принципа. Јер, социјализам није само борба за друштвени и економски напредак, већ и синоним равноправних односа и међусобног поштовања.

Другарице и другови,

Поменуо сам овдје само неколико питања која су данас од значаја за нашу земљу, а уједно су и предмет научних истраживања. Постоји велики број крупних питања на која наука треба да да своје одговоре. Мислим да је пред нашом богатом праксом наша наука још увијек дужник. Али, ни друштво није довољно знало да организује и искористи њене огромне потенцијале. Из те чињенице произлазе задаци за све нас.

У том свјетлу ја видим и вашу улогу. Очекујем од вас, као и од свих наших научних институција, да, руководећи се начелима научног социјализма, допринесите освјетљавању кључних питања нашег развитка. Ви, поред осталог, можете знатно допринијети да се позитивне тековине и културне традиције црногорског народа што потпуније укључе у токове југословенске социјалистичке

тичке самоуправне мисли и праксе. Посебно вам стављам на срце да у васпитавању младих генерација његујете братство и јединство као гаранцију наше заједничке будућности.

Нека ова Академија, као најмлађа у земљи, у све наше активности унесе и неке свјежије идеје и подстицаје.

Још једанпут вам захваљујем и желим пуно успјеха у стваралачком раду.

„Политика“ од 26. фебруара 1977.